

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

NOVEMBER 7 • 2004

**Svenska Numismatiska Föreningens auktionslistor
1935-2003**

Ko-miska kor och bättre vill-kor för barn

Vikten av 1 daler silvermynt i plåtmynt

Pris 20 kr

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

presenteras sedan september 2003 även på Svenska Numismatiska Föreningens och Kungl. Myntkabinettets hemsidor i www.numismatik.se respektive www.myntkabinettet.se. På nätet kan man läsa SNT i lågupplöst pdf-format. Den tryckta tidskriften är därför fortfarande oundgänglig och ges ut som tidigare den första veckan i februari – maj, september – december.

Målsättningen är förstås att nå en större läsekrets. Den utvidgade spridningen av såväl artiklar som annonser till allmänheten kan leda till att fler intresserar sig för ämnet och till nya medlemmar i föreningen. Att annonsera bör också bli attraktivare. Annonserpriserna från 2004 ser ut som följer.

1/12 sida (47 x 50 mm)	250 kr
1/8 sida (72 x 47 mm)	350 kr
1/6 sida (47 x 105 mm)	400 kr
¼ sida (72 x 105 mm)	600 kr
½ sida (151 x 105 mm)	1.200 kr
1/1 sida (151 x 214 mm)	2.000 kr
2:a omslagssidan 1/1 sida	2.500 kr
4:e omslagssidan 1/1 sida	3.000 kr
4:e omslagssidan ½ sida	2.000 kr

Annonser på årsbasis får 20% rabatt. För annonsering kontakta Carin Hirsch Lundborg på föreningens kansli, e-post carin@numismatik.se. Allt material måste vara kansliet tillhanda senast den 1:a i månaden före utgivning. Enskilda SNF-medlemmar erbjuds gratis annons att köpa, sälja eller byta samlarobjekt med högst tre rader.

Kontakta mgl@myntkabinettet.se. *Annonser som inte är förenliga med SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

Innehåll SNT 7 • 2004

Sid

Artiklar och notiser

Svenska Numismatiska Föreningens auktionslistor 1935-2003	152
Fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska kvarlåtenskap – kortfattade anteckningar	157
Den nya enkronan från 1942	159
Ko-miska kor och bättre vill-kor för barn. En tredimensionell målarduk	160
Hur fastställes i myntordningarna vikten av 1 daler silvermynt i plåtmynt?	162
Prispengar för erövrade fartyg – ett brittiskt exempel från 1700-talet	163
Inbjudan till järnhertigens begravning	164
Tillståndsmärke för sångare vid invigningen av Karl XII:s staty 1868	165
Försäljning av gamla mynt under 1830- och 1840-talen – kortfattade anteckningar	166
Mynt- och antikhandlare vid slutet av 1800-talet	166
Öppet hus i Tumba bruk den 15 maj 2004	168
Från vinhandel till förnäm musiksamling	169
Till torgbörsens lov	170
Den irrationella och börsen	170

Stående rubriker

Auktioner	159
Myntmässa	171
Utställning	172

Omslag

COWSINO kallas denna ko som ingick i CowParade i Stockholm i somras. Kossan Cow-sino skapades av Robert Benson och stod utanför Casino Cosmopol. Läs om fler ko-miska konstkor med ekonomisk anknytning, såsom BRIS Kassakossa, Mu-ta med klöver ko-mpis och Queen of Nature i Eva Wiséhn's artikel på sidorna 160-161. Foto Gabriel Hildebrand.

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98

onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00

Fax 08-667 07 71

E-post: info@numismatik.se

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5428

114 84 Stockholm
Tel 08-5195 5300
Fax 08-411 22 14

E-post: info@myntkabinettet.se

Ansvarig utgivare:

Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:

Monica Golabiewski Lannby

Auktionskalender:

Dan Carlberg 073-310 48 91
Rolf Sandström 031-99 24 54

Prenumerationer:

Pris 200 kr/år (8 nr)

Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

SNT trycks med bidrag från
Gunnar Ekströms stiftelse
samt Sven Svenssons stiftelse

För insänt, ej beställt, material ansvaras
ej. SNT:s texter och bilder lagras
elektroniskt och publiceras i pdf-format
på SNF:s och KMK:s hemsidor
(www.numismatik.se samt
www.myntkabinettet.se). Den som
sänder material till SNT anses medge
elektronisk lagring/publicering.

Tryck:

Masterprint Sätteri & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

Föreningsaktiviteter

NOVEMBER

8 Föredrag

Plats Ullevi Tennis vid Heden, Göteborg

19.00 Dan Carlberg berättar om och visar brukspolletter från 1600-talet ur sin egen samling. Samarrangemang med Göteborgs Numismatiska Förening.

20 Myntmässa med auktion

Plats Kungl. Myntkabinettet

9.00-15.30 Myntmässa med tioalet mynthandlare.

12.00-15.00 Visning av auktionsobjekten (ur Sven Svenssons samling samt ett numismatiskt bibliotek)

16.00 Auktionen börjar

20.30 ca Middag på Myntkrogen. Meny: Bresolalindad färskost på en bädd av jungfrusallad. Skaldjursfärserad bergtunga med vitvinsås och parmesanrisotto.

Kaffe och chokladryffel. Två glas vin alternativt öl ingår.

Pris: 195 kr. Anmälan till middagen görs genom insättning av beloppet på föreningens postgiro 15 00 07-3 senast den 15 november.

DECEMBER

11 Litteraturdag & bokbytartillfälle samt julglögg

Samarrangemang mellan Svenska Numismatiska Föreningen, Kungl. Myntkabinettet samt Samfundet Kungl. Myntkabinettets Vänner.

Tid: 10.00-16.00.

Plats: Kungl. Myntkabinettet

Bokförsäljning – nyheter ur KMK:s och SNF:s produktion

Tid: 10.00-16.00.

Plats: Museibutiken

Föredrag av Björn-Otto Hesse med efterföljande diskussion

Titel: Att samla numismatisk litteratur

Tid: 10.30-11.45.

Plats: Hörsalen

Möjlighet till lunch

Tid: 11.45-13.00.

Plats: Myntkrogen

Mer information beträffande lunchmöjligheter meddelas i SNT samt på SNF:s hemsida under hösten.

Föreningens traditionella julglögg och frågesport

Tid: 13.00-16.00.

Plats: Myntkrogen

Svenska Numismatiska Föreningen

Adress: Banérgatan 17 n.b. Buss 4, 44; T-bana Karlaplan.

Kansli: Besökstid 10.30-13.00 onsdag – torsdag.

Stängt: Midsommar – 1 september; jul- och nyårshelgerna.

Hemsida: www.numismatik.se

Kungl. Myntkabinettet

Adress: Slottsbacken 6, Buss 2, 43, 55, 59, 76; T-bana Gamla stan.

Utställningar: Måndag – söndag kl. 10.00-16.00.

Numismatiska boksamlingen: Torsdagar kl. 13.00-16.00.

Hemsida: www.myntkabinettet.se

Svenska Numismatiska Föreningens auktionslistor 1935 - 2003

Av Kjell Holmberg och Anders Frösell

Historik

Svenska Numismatiska Föreningen har sedan 1935 avhållit auktioner med numismatiskt material. Detta skall ses som en service till medlemmarna, och auktionerna har alltid varit ett mycket uppskattat inslag i föreningens utbud av aktiviteter. (Fig 2.) Andra nationella föreningar i Norden hade långt tidigare påbörjat sådan verksamhet. Av Dansk Numismatisk Forenings stadgar framgår t.ex. att just auktionerna är en central del av verksamheten. SNF:s stadgar i andra sidan betonar mera föreningens karaktär av vetenskapligt samfund. År 1935 var emellertid även SNF redo att påbörja auktionsverksamhet. Sedan dess har över 79.000 utrop klubbats i föreningens regi.

Under vissa perioder har intensiteten i auktionsverksamheten varit mycket hög. (Fig. 1.) Som exempel kan nämnas att år 1949, liksom år 1951, såldes i runda tal 3.500 utrop varje år. Även år 1950 imponerar med sina 2.500 utrop. Under senare år har auktionerna primärt avsett material ur Sven Svenssons samlingar. Intresset för auktionerna har alltid varit stort, och auktionerna utgör nog ett viktigt skäl för många samlares beslut att begära individuellt medlemskap.

Auktionerna har emellertid även en "förhistoria". Redan före 1935 hade några auktioner avhållits i samband med SNF:s sammankomster. Dessa auktioner var emellertid "privatauktioner". Inga auktionslistor är kända men kan naturligtvis tänkas existera. Tre sådana auktioner finns omnämnda i Numismatiska Meddelanden nr XXVII, men fler kan ha hållits:

23 maj 1929

64 mynt och medaljer auktionerades ut, varav 21 såldes.

27 mars 1930

Okänt antal "Mynt och medaljer".

20 juni 1930 "Privat medaljauktion".

Den pollettauktion som arrangerades av den s.k. Pollettgruppen den 13 mars 2004 (100 utrop) hör till samma kategori som dessa. Auktionen avhölls i Föreningens lokaler, men

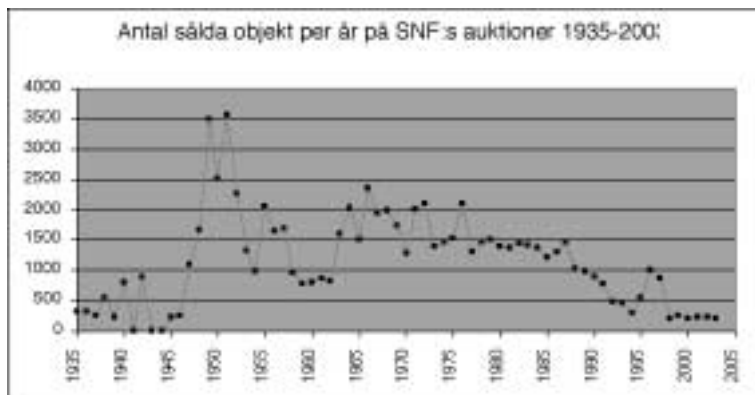

Fig. 1. Antal objekt utbudna på SNF:s auktioner åren 1935-2003.

arrangerades inte av SNF. Inte heller utgick någon provision till föreningen. Arrangemanget var lyckat och uppskattat, och får förhoppningsvis en uppföljning.

Katalogen

Så vitt författarna kunnat fastställa så har ingen komplett förteckning över SNF:s auktioner någonsin publicerats. Föreliggande artikel är ett försök att råda bot på detta. Det finns naturligtvis alltid en risk med att publicera den här typen av information. Det är inte alls omöjligt att vi missat något i vår kartläggning. Om någon har kompletterande information, så tar vi tacksamt och ödmjukt emot denna.

Nedanstående förteckning baseras på material som vi själva kunnat säkerställa existensen av. Endast ett undantag finns – se not 4. Utgångspunkten för denna förteckning har varit förekomsten av dessa kataloger i några privata bibliotek. Vidare har SNF:s eget bibliotek samt Kungl. Myntkabinettets exemplar studerats. Andra källor har varit noteringar om auktioner i bl.a. NNUM och andra tidskrifter. Det kan, som framgått ovan, inte helt uteslutas att ytterligare auktionslistor utöver nedanstående lista kan existera, men det är mindre sannolikt. Numreringen får därför ses som ett försök till strukturering av detta intressanta material. Grundprincipen är att varje auktion,

till vilken det producerats en auktionslista, har ett eget nummer – oavsett hur "omfattande", "stor" eller "viktig" auktionen var. Endast två undantag finns:

1. Till den 24 februari 1938 finns två listor – en i NNUM och en separattryckt. Dessa har olika innehåll. Vi har valt att benämna dessa "8" och "8a". (Fig. 3.)

2. Till Finlandsauktionen den 3 oktober 1940 producerade Nils Ludvig Rasmusson en separat tolvsidig förteckning över ett antal "poster". Huvudkatalogen har erhållit nummer "12", och separatlistan har tilldelats nummer "12a".

Kommentarer

Katalogernas format

Auktionslistor som ingår i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad (NNUM) eller Myntkontakt (MK)/ Svensk Numismatisk Tidskrift (SNT) har naturligtvis samma format som dessa. I några av de senare auktionslistorna som ingår i SNT har auktionsobjekt avbildats på tidningens omslag. Detta omslag kan då anses associerat med själva katalogen. Auktionslistorna nr 12, 137 och 138 är separat tryckta auktionskataloger. Övriga listor, exklusive de som ingår i NNUM och Myntkontakt/SNT, består av lösa blad sammanfogade med häftklammer i ryggen eller med ringnit i övre vänstra hörnet (nr 8a).

Fig 2. Ögonblicksbild från SNF:s auktion nr 135, den 1 december 1997. Auktionsutropare är Anders Frösell. Auktionskommissarie Jan Karlsson bevakar de skriftliga anbudena och Tina Röing assisterar med registrering av klubbade priser. Foto: Kjell Holmberg.

De separattruckta katalogerna t.o.m. 1945 förekommer fyra olika format (bredd x höjd).

22,5 x 36 cm:

Nr 1, 2, 3, 4, 12a, 14.

22,5 x 32,5 cm:

Nr 13.

22,5 x 28,5 cm:

Nr 8a, 15.

15,5 x 23 cm:

Nr 12 (d.v.s. samma format som NNUM 1940).

Från och med 1946 till 1984 är alla separattruckta kataloger i A4-format (21,0 x 29,7 cm).

Uppnådda priser

Före december 1965:

Så vitt vi känner till existerar inga tryckta prislistor.

Dec. 1965 till nov. 1981:

Normalt finns en tryckt prislista. Men vi har inte hittat några sådana för nov. 1969 och dec. 1976.

April 1982 och senare:

Uppnådda priser publiceras normalt i ett senare auktionsnummer av Myntkontakt/SNT. Detta gäller dock inte "julfestauktionerna" 10 dec. 1981, 9 dec. 1982, 15 dec. 1983 och 12 dec. 1984. Några (tryckta) resultatlistor existerar, så vitt vi känner till, inte för dessa auktioner. Julfestlistorna delades ut på julfesterna och distribuerades inte på annat sätt.

Katalogernas innehåll

På föreningens auktioner har, som framgått ovan, material ur Sven

Svenssons samlingar sålts. Dessa försäljningar påbörjades 1963, och pågick i ganska stor omfattning till 1966. De viktigaste Svensson auktionerna är nr 53-56, 58 och 63. Även senare har mindre mängder Svensson-material sålts sporadiskt. Under senare år har åter mera omfattande försäljningar genomförts. Andra intressanta kataloger omfattar t.ex. Dr. Axel Wahlstedts medaljsamling år 1942, samt dubletter ut Kungl. Myntkabinetet maj 1947. En mera ingående genomgång av katalogernas innehåll faller dock utanför ramen för denna artikel.

Fig. 3. Auktionslista nr 8a. Denna lista är, enligt författarnas åsikt, den mest sällsynta av alla SNF:s auktionslistor.

Noter

1. Finns även i NNUM 1940:4, s. 86-98, med *exakt* samma innehåll. Flyttad från 24 april. Det finns också ett tvåsidigt informationsblad (folioformat) om auktionen.
2. "Separat beskrivning" av lot 186-191 i Finlandsauktionslistan.
3. Sista onummerade sidan är en "Till salu" lista från A. Fr. Forsslund. Troligen har denna distribuerats som en bilaga till själva katalogen. Huruvida den skall anses som en del av själva katalogen är därmed tveksamt.
4. Katalogen omfattar 427 nummer. Ett extrablad med nr 428-456 existerar enligt trovärdig uppgift. Detta är dock ej slutgiltigt konfirmerat.
5. I den pärm med uppnådda priser som SNF har saknas prislista till denna auktion.
6. Flyttad från 13 nov. 1969. Se NNUM 1969:9.
7. "Julfest-auktion". Vid vissa av dessa såldes några "extra" utrop. Dessa finns ibland noterade som handskrivna tillägg i bevarade listor. (Detta förekommer för övrigt även i en del andra äldre listor.)
8. Se bl.a. NNUM 1976:6 och Myntkontakt 1976:9, s. 30. "Extrautropen" (se not 7) är benämnda A-E på de listor vi haft tillgång till.
9. Auktionen avhölls i Växjö i samband med årsmötet.
10. Enkelt producerad (fotokopior av en *handskriven* "originalista").
11. Auktionen avhölls i Göteborg i samband med årsmötet.

Förklaringar till kollationsuppgifter och kommentarer

(*) Främre och/eller bakre omslaget är illustrerat med avbildningar av objekten. Tryckt på endast ena sidan.

(**) Främre och/eller bakre omslaget är illustrerat med avbildningar av objekten. Tryckt på båda sidor.

DT Själva listan, exklusive omslaget, är dubbelsidigt tryckt. Noteras endast för separat tryckta listor.

Exempel: "(*)", "(1), 2-32, (*)" skall tolkas så att listan består av ett främre omslag med auktionsobjekt avbildade på ena sidan, därefter ett onummererat blad/sida, därefter blad/sida nummerade 2-32, därefter ett (ensidigt tryckt) bakre omslag med avbildningar av auktionsobjekt.

Om någon läsare har kompletterande eller korrigerande uppgifter tar författarna tacksamt emot all sådan information. Författarna kontaktas enklast via kjell.holmberg@home.se och anders.frosell@chello.se. ■

Nr	År	Datum	Utrop	Sidor	Format	Kommentar
1	1935	17 maj	90	(1), 2	separat	
2	1935	29 nov.	226	(1), 2-5	separat	
3	1936	26 mars	201	(1), 2-6	separat	
4	1936	23 maj	22	(2)	separat	
5	1936	26 nov.	87	115-118	NNUM 1936:9	
6	1937	26 feb.	133	190-194	NNUM 1937:2	
7	1937	2 dec.	110	388-391	NNUM 1937:9	
8	1938	24 feb.	86	52-55	NNUM 1938:2	
8a	1938	24 feb.	129+3 extra	(1), 2-5	separat	
9	1938	20 okt.	326	206-214	NNUM 1938:8	
10	1939	24 nov.	239	220-225	NNUM 1939:9	
11	1940	22 feb.	"240-488"	43-48	NNUM 1940:2	
12	1940	3 okt.	289	(2), 3-15	separat	Not 1
12a	1940	3 okt.	"186-191"	(12)	separat	Not 2
13	1940	29 nov.	"489-602", "1-145"	(6)	separat	
14	1942	23-24 nov. 7 dec.	890	(2), 2-58, (1)	separat	Not 3
15	1945	6 dec.	230	(1), 2-13	separat	
16	1946	17 jan.	"231-485"	(1), 2-13	separat	
17	1947	12-13 maj	279	(2), 2-14	separat	
18	1947	29-30 sept.	400	(2), 3-13	separat	
19	1947	3-4 dec.	429	(1), 1-12	separat	
20	1948	28-29 april	429	(2), 2-10	separat	
21	1948	8-10 juni	754	(2), 2-17	separat	
22	1948	22-23 sept.	494	(1), 2-14	separat	
23	1949	2-3 mars	646	(1), 2-17	separat	
24	1949	12-13 maj	666	(1), 2-20	separat	
25	1949	1-2 juni	876	(2), 2-21	separat	
26	1949	15-16 sept.	642	(1), 2-19	separat	
27	1949	9-10 nov.	661	(1), 2-19	separat	
28	1950	21-22 feb.	634	(1), 2-18	separat	
29	1950	23-24 maj	835	(1), 2-22	separat	
30	1950	26 sept.	530	(1), 2-16	separat	
31	1950	8 dec.	520	(1), 2-15	separat	
32	1951	20-21 feb.	700	(1), 2-19	separat	
33	1951	13-14 juni	1.045	(2), 3-28	separat	
34	1951	11-12 okt.	864	(1), 2-24	separat	
35	1951	11-12 dec.	956	(1), 2-27	separat	
36	1952	4-5 juni	935	(1), 2-22	separat	
37	1952	3-5 dec.	1.333	(1), 2-31	separat	
38	1953	22-24 april	1.329	(2), 2-31	separat	
39	1954	10 maj	427+29	(13), (1)	separat	Not 4
40	1954	16 juni	516	(1), 2-15	separat	
41	1955	23-25 feb.	1.229	(1), 2-30	separat	
42	1955	8-9 dec.	821	(1), 2-21	separat	
43	1956	20 juni	382	(1), 2-11	separat	
44	1956	24-26 okt.	1261	(1), 2-39	separat	
45	1957	28-29 mars	865	(1), 2-28	separat	
46	1957	21-22 nov.	825	(1), 2-24	separat	
47	1958	14-15 nov.	956	(1), 2-30	separat	
48	1959	9-10 nov.	787	(1), 2-30	separat	

Nr	År	Datum	Utrop	Sidor	Format	Kommentar
49	1960	26-27 april	800	(1), 2-26	separat	
50	1961	24-25 maj	868	(1), 2, ”3-4”, 5-36	separat	
51	1962	8-9 maj	815	(1), 1-31	separat	
52	1963	28 feb. 1 mars	832	(1), 1-26	separat	
53	1963	25-26 nov.	777	(1), 2-26	separat	
54	1964	11, 25 maj, 8 juni	1.200	(1), 1-38	separat	
55	1964	2-3 dec.	831	(1), 1-35	separat	
56	1965	7-8 maj	70+75+645	(1), 1-4, 4b, 4c, 5-43	separat	
57	1965	7-8 dec.	715	(2), 2-34	separat	
58	1966	13-14 maj	1.235	(1), 1-49	separat	
59	1966	8, 13-14 dec.	1.113	(2), 2-45	separat	
60	1967	21-22 april	1.352	(1), 1-58	separat	
61	1967	21-22 nov.	595	(2), 2-20	separat	
62	1968	25-26 mars	655	(2), 2-26	separat	
63	1968	4-5 juni	688	(2), 2-28	separat	
64	1968	11-12 nov.	639	(2), 2-29	separat	
65	1969	28-29 april	759	(1), 1-31	separat	
66	1969	17 nov.	65	(1), 2	separat	Not 5, 6
67	1969	24-25 nov.	919	(2), 2-31	separat	
68	1970	9-10 mars	601	(1), 1-18	separat	
69	1970	14-15 sept.	632	(1), 1-27	separat	
70	1970	10 nov.	49	(1), 2	separat	
71	1971	15-16 feb.	629	(1), 1-26	separat	
72	1971	1 april	100	(6)	separat	
73	1971	26-27 maj	606	(1), 1-21	separat	
74	1971	10-11 nov.	675	(2), 2-24	separat	
75	1972	17, 19-20 april	868	(1), 1-30	separat	
76	1972	19-20 sept.	570	(1), 1-18	separat	
77	1972	6-7 dec.	659	(1), 1-24	separat	
78	1973	23-24 mars	619	(1), 1-22	separat	
79	1973	12 april	44	(5)	separat	
80	1973	23-24 okt.	724	(1), 1-25	separat	
81	1974	16 mars	614	(*), (1), 1-22, (*)	separat	
82	1974	24 april	82	(5)	separat	
83	1974	30-31 okt.	716	(*), (1), 1-26, (*)	separat	
84	1974	4 dec.	58	(1), 2-3	separat	
85	1975	15-16 mars	652	(**), (1), 1-23, (**)	separat	
86	1975	13 maj	106	(1), 2-5	separat	
87	1975	14-15 okt.	691	(**), (1), 1-25, (**)	separat	
88	1975	18 nov.	87	(1), 2-5	separat	
89	1976	17-18 feb.	619	(**), (1), 1-22, (**)	separat	
90	1976	8, 10 juni	792	(**), (1), 2-58, (**)	separat	DT
91	1976	16-17 nov.	648	(**), (1), 1-31, (**)	separat	DT
92	1976	8 dec.	28+5 extra	(1)	separat	Not 5, 7, 8
93	1977	15-16 mars	645	(**), 1-32, (**)	separat	DT
94	1977	25-26 okt.	662	(**), 1-31, (**)	separat	DT
95	1978	4-5 april	619	(**), 1-32, (**)	separat	DT
96	1978	24-25 nov.	842	(**), (1), 2-39, (1), (**)	separat	DT. Sid. 40: Illustrationer

Nr	År	Datum	Utrop	Sidor	Format	Kommentar
97	1979	11-12 maj	721	(**), (1), 2-35, (**)	separat	DT
98	1979	26-27 okt.	779	(**), (1), 2-43, (**)	separat	DT
99	1980	28-29 mars	670	(**), (1), 2-38, (**)	separat	DT
100	1980	6-7 nov.	714	(*), (1), 2-35, (*)	separat	DT
101	1981	20-21 maj	708	(**), (1), 2-31, (**)	separat	DT
102	1981	11-12 nov.	611	(*), (1), 2-32, (*)	separat	DT
103	1981	10 dec.	51+1 extra	(1), 2	separat	Not 7, Sid. 1: A4, Sid. 2: A5
104	1982	28-29 april	667	53-91 (93)	MK 1982:3	Sid. 92-93: Artiklar
105	1982	8 maj	100	94-98	MK 1982:3	Not 9
106	1982	25-26 nov.	638	184-219	MK 1982:8	
107	1982	9 dec.	29+10 extra	(1)	separat	Not 7
108	1983	21-22 april	667	53-88	MK 1983:3	
109	1983	26-27 nov.	721	186-224	MK 1983:8	
110	1983	15 dec.	18	(1)	separat	Not 7, 10
111	1984	7-8 maj	635	59-102	MK 1984:3	
112	1984	26-27 nov.	705	209-257	MK 1984:8	
113	1984	12 dec.	26	(1)	separat	Not 7
114	1985	20-21 maj	580	80-125	MK 1985:4-5	
115	1985	2-3 dec.	623	195-232	MK 1985:8	
116	1986	21-22 april	636	62-102	SNT 1986:3	
117	1986	1-2 dec.	672	196-253	SNT 1986:8	
118	1987	27-28 april	792	63-134	SNT 1987:3	
119	1987	30 nov., 1 dec.	674	236-293	SNT 1987:8	
120	1988	25-26 april	632	66-108	SNT 1988:3	
121	1988	23 nov.	394	210-232	SNT 1988:8	
122	1989	25 april	480	60-87	SNT 1989:3	
123	1989	29 nov.	498	197-213	SNT 1989:8	
124	1990	24 april	468	68-84	SNT 1990:3	
125	1990	20 nov.	419	187-214	SNT 1990:8	
126	1991	23 april	386	59-82	SNT 1991:3	
127	1991	29 okt.	392	159-183	SNT 1991:7	
128	1992	5 maj	475	66-87	SNT 1992:3	
129	1993	21 april	451	65-82	SNT 1993:3	
130	1994	21 april	298	64-77	SNT 1994:3	
131	1995	27 april	458	62-83	SNT 1995:3	
132	1995	21 nov.	96	(4)	SNT 1995:7	
133	1996	30 maj	713	(32)	SNT 1996:4	
134	1996	28 nov.	295	(16)	SNT 1996:7	
135	1997	15 maj	519	(32)	SNT 1997:3	
136	1997	1 dec.	346	(24)	SNT 1997:7	
137	1998	20 april	68	(8)	bilaga till SNT 1998:3	
138	1998	5 dec.	131	40	bilaga till SNT 1998:7	
139	1999	27 nov.	260	(40)	SNT 1999:7	
140	2000	25 nov.	199	(32)	SNT 2000:6	
141	2001	1 dec.	220	(40)	SNT 2001:6	
142	2002	5 juni	105	(24)	SNT 2002:4	
143	2002	30 nov.	132	(24)	SNT 2002:7	
144	2003	12 april	59	(12)	SNT 2003:2	Not 11
145	2003	30 nov.	153	(36)	SNT 2003:7	

Fältläkaren Axel Wahlstedts numismatiska kvarlåtenskap – kortfattade anteckningar

Av Ian Wiséhn och Jan-Olof Björk

Fältläkaren Axel Wahlstedt (1867-1943) var en av våra främsta medaljkännare och författare inom det numismatiska området. Dessutom är han den som varit ordförande under längst tid i *Svenska Numismatiska Föreningen* – 18 år!

Wahlstedts organisatoriska förmåga, humanistiska läggning, stora bildning, energi, vänlighet m.m. gjorde att han som ordförande lyckades hålla ihop föreningen. Den s.k. *Numismatiska klubben*, som sedan 1905 utvecklats inom SNF, kunde ha inneburit en evig spricka i föreningen. Wahlstedt lyckades emellertid klara sammanhållningen. En bestående insats gjorde Wahlstedt när han övertygade tobakshandlaren och numismatikern Sven Svensson om att testamentera sina numismatiska samlingar till SNF. Arvet efter Svensson möjliggjorde inköpet av en fastighet i Stockholm, men landets finanser vid början av 1930-talet gjorde att alla stora planer gick om intet. Det gjordes också en del ekonomiska misstag som innebar att föreningen inte alls hade särskilt mycket pengar att använda till numismatikens fromma. Wahlstedt fick ta på sig en del av skulden.

Axel Wahlstedt forskade om medaljer och han ägde också en mycket fin medaljsamling. Dessutom var han road av svenska mynt och även av mynt från islamiska områden. Förteckningen över hans tryckta arbeten visar vidden av hans kunskap och samlarintresse. Något som fortfarande imponerar är Wahlstedts omfattande kontaktnät. Han skrev till släkt, vänner och till vänners vänner med

Fältläkaren Axel Wahlstedt, medaljsamlare och kännare samt ordförande i Svenska Numismatiska Föreningen 1916-1934. Okänd fotograf.

frågor om enskilda medaljer. Ofta fick han svar som kunde hjälpa honom framåt i sina forskningar. Hans samling av personmedaljer (ca 900 ex.) såldes vid SNF:s auktioner den 23 och 24 november 1942 samt den 7 december samma år. Förteckningen över hans medaljsamling utgör fortfarande en nyttig källa för dem som intresserar sig för svenska personmedaljer.

Att Wahlstedt även samlade på annat förstår man av ett brev som han skrev den 25 september 1936 (ATA). Mottagare av brevet var fil. dr Birger Nerman, då chef för Statens historiska museum och därmed också ansvarig för Kungl. Myntkabinetet:

Broder!

Beder härmed få fråga, huruvida K. Myntkabinetet skulle vilja reflektera på att köpa min samling av "muhammedan"-mynt:

Av guldmynt finnas 16 st. Kufiska 7 Persiska 2

Fatimider 2

Mamelucker 1

Obestämda 4 = 16

Övriga mynt har jag preliminärt sammanräknat till 1,052 st., det vida övervägande antalet av silver.

Av dessa äro *kufiska* 142, så gott som alla dirhemer, *många* av dem slagna i *Spanien*. Ett fåtal äro turkiska, vidare ett 30-tal från "*Gyllene horden*", flera från *tartarkhaner på Krim*, många äro från *Persien*, ett flertal *Ayubiter*, *Seldsjukider*, *Timurider*, ett antal från *Afghanistan*, rätt många från *muhammedanfurstar i Delhi* m.fl. orter i *Norra Indien*, många från *Egypten*, jämväl *mame-lucksultanerna*, samt åtskilliga från *Tripolis*, *Tunis*, *Algier* och *Marocko*. Endast ett fåtal av mynten äro moderna.

Jag har tänkt mig 2000:- kr för hela samlingen, vilket, såvitt jag kan förstå, är mycket billigt. Enbart guldmynten torde väl vara värda ett par hundra kronor, och de vanliga dirhemerna har jag i antikaffärer här i Stockholm blivit erbjuden för 7:- kronor pr. styck.

Mynten äro i det stora hela mycket vackra.

En anledning varför jag just nu erbjudit samlingen till salu är, att jag sannolikt kommer att flytta under loppet av nästa år, en annan, att jag misströstar om att någonsin få tid att själv ordentligt tränga in i de muhammedanska myntens mysterium. Ett tredje skäl är, att Myntkabinetet just nu disponerar en god kraft på detta område, nämligen fil. kand. Ulla Linder.

Om myntkabinetet reflekterar på mitt anbud, skulle jag vilja föreslå, att Fröken Linder får i uppdrag att jämte mig genomgå samlingen för "grovsortering" och exakt räkning samt värdering.

Någon överhängande brådska från min sida är det icke.

Din tillgivne
Axel Wahlstedt

När man nu ca sextio år senare läser i accessionskatalogerna står det klart att det inte blev någon försäljning till Kungl. Myntkabinetet. Kanske var priset för högt eller också var det sådant som inte behövde inköpas.

Sommaren 1943 skriver Wahlstedt ett brev till antikvarie Nils Ludvig Rasmusson vid Kungl. Myntkabinetet. Den vackra handstilen är som bortblåst och i stället möter vi en åldrad och darrig handstil. Wahlstedt svarar på en förfrågan om han vill

ULF NORDLINDS
MYNTHANDEL AB
Karlavägen 46
Box 5132 102 43 Stockholm
Tel 08/662 62 61 - Fax 08/661 62 13

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Lagerlista över svenska
personmedaljer
www.nordlindsmynt.se

deltaga i någon form av festskrift med anledning av Bengt Thordemans 50-årsdag den 22 september 1943. Thordeman var då chef för Kungl. Myntkabinetet. Brevet tillhör ATA.

Vittsjö c/o M. Zickerman
(Kristianstads län)
Den 27/6 43

Broder Rasmusson!

Tack för brevet! Naturligtvis vill jag gärna vara med att genom en festskrift – gärna ett fäst nr av "Medlemsbladet" – hylla vännen T. å födelsedagen. Att uppslaget är något nytt inom den numismatiska världen betyder måhända icke så mycket.

Jag kanske är för dålig att göra något nytt? Du ser av mina kråkföter, att jag icke är riktigt "all right". Skall det vara något nytt, så vore det fråga om en liten uppsats om Julius Cæsars mynt. Ett par sidor eller något i den vägen. Annars har jag ett par äldre otryckta manuskript, dels det där föredraget i "Örtugen", då föreningen hälsar på hos mig, som var ämnad att utgöra en inledning till det nya stora arbetet Corpus Nummorum, i vad angår Erik XIV:s mynt, ett slags uppslag på samma gång till hela detta stora arbete. Detta manuskript har jag lämnat till Lindgren. Jag trodde det skulle snart "bliva något av" med hans corpus, men så tycks ej vara förhållandet. I så fall skulle jag vilja förse manuskriptet i fråga med en ny ingress.

Annars har jag det större arbetet: om europeisk medaljhistoria, egentligen mitt föredrag å jubileumssammanträdet i Hälsingfors, varav jag läste upp en del vid "Örtugens" sista sammanträde hos Erik Lindberg. Men det är kanske för stort för nu föreliggande ändamål?

Om intet hinder kommer emellan, så reser jag åter till Sthlm den 2/7, så att jag den dagen på kvällen är tillbaka. Vill Du ringa upp den 3dje så kunna vi träffas och resonera muntligen om denna sak, eventuellt söndagen den 4 juli.

Jag måste i ett mycket viktigt ärendet träffa Harald Wideen, innan han far ut på semester. Vore bra, om han kunde ringa till mig innan han reser. Det är om försäljningen av min romerska samling. Blir det ej någon affär med Göteborgs Museum, så blir jag nämligen måhända tvungen att låta Pedersen i Borås få köpa den. Vilket vore skada, då både jag själv skulle bli tvungen sälja samlingen till "rövarpris", dels Museet skulle göra en stor förlust. Ja, det vore verkligen

skada, ty P. förstår ej, vad finfina exemplar betyder!

Så frågas det, om det lönar sig att försöka få min samling av "kungliga" medaljer såld på auktion genom Sv. Num. förening. Som Du vet, är denna del av min samling osäld. Den är upplagd, liksom Erik Lindbergs samling, efter gravörer, således ej vanligt efter Hildebrands bok. Jag har blott två renässansmedaljer, nämligen en Antonio Abondis och en Johan de Candida, den sistnämnda med porträtt av Karl den djärve av Burgund, borde väl enbart den vara värd ett par 100 kronor? Annars har jag utom svenska gravörer något hundratal utländska, mest från nyare tid och huvudsakligen franska. Men det kanske icke lönar sig sälja den genom Föreningen. Intresset blir kanske för litet.

Hoppas vi snart träffas! Med hälsningar, vännen
Axel Wahlstedt

Axel Wahlstedt ville helst inte sälja sina medaljer till grosshandlaren John Pedersen i Borås, men så blev det trots allt. Han hade redan några år tidigare stiftat bekantskap med Pedersen på det affärsmässiga planet. Vi citerar ur Pedersens myntkatalog 1941 del 1, utgiven av företaget Konst – Antikviteter – Kuriosa i Borås:

Ärade samlare!

Den samling sällsynta mynt som härmed utbjudes till salu torde i Norden om ens i Europa icke på decennier varit åtkomliga för samlaren.

Majoriteten av dessa rariteter i utländska mynt har under ett halvsekel samlats av en av vårt lands främste kännare, en amatörunumismatiker, vars kunskap och bibliotek mängen yrkesman avundas, – Då frågan om publicitet icke varit på tal får namnet tillsvidare vara anonymt. Emellertid har jag all anledning tacka för de

värdefulla anteckningar som åtföljde förvärvet, vilka jag hoppas äro rätt återgivna och i vars avsaknad jag i mångt fall stått rådvill.

En mångfald av mynten ha som nämnts icke tidigare salubjudits varför prissättningen vället åtskilliga svårigheter och mångt mynt torde ha tio- eller hundradubbelt värde, i andra fall har Jules Fonrobert's auktionskatalog, Berlin 1878 fått tjänstgöra, men dessa priser äro antiktverade och till skral efterrättelse.

Den förre ägarens namn publicerades år 1945, d.v.s. efter det att Axel Wahlstedt avlidit. Det skedde i andbuds-katalog nr 4, Gamla mynt, utgiven av J. Pedersen. Pedersens Myntkataloger från åren 1941-1943 omfattar till stora delar objekt ur Axel Wahlstedts omfattande samlingar. Katalogerna innehåller tusentals mynt och spänner över alla länder. Som exempel kan nämnas mer än 130 mynt från Trankebar (Danska Ostindien).

Pedersen var en mynthandlare av stora mått. När pressen talade om honom (Göteborgs Handelstidning 30 juli 1946 och veckotidningen Se nr 30, 25-31 juli 1946) var det med rubriker som "Världsbekant myntsamlare boråsare". Pedersens samling omfattade ca 80 000 nummer. Han lär också ha ägt närmare 2 000 böcker i ämnet numismatik.

Göteborgs Handelstidning berättade att Pedersen av American Numismatic Association utnämns till distriktssekreterare för Sverige. Han var den förste av sitt slag i vårt land. I intervjun i tidningen sade Pedersen: "Anledningen till att jag blev uppmärksam på det här sättet var nog närmast en uppgift om ett svenskt mynt, som icke finns upptaget i facklitteraturen. Svensk-amerikanaren O. P. Eklund i Spokane, Washington, skulle ge ut en svensk myntbeskrivning, men hade icke några uppgifter om ifrågasvarande mynt, ett tvådalersmynt, präglat år 1667. Jag hade annonserat i föreningens tidning – "The Numismatist" – och så blev saken känd." Tidningen fortsatte med att berätta att "Hr Pedersen driver förresten en mynthandel per korrespondens, en slags efterkravsaffär i mynt, för att bli av med dubletter och för att skaffa nya till sin stora samling, som för lekmannen verkligen ter sig imponerande".

John Pedersen hade kanske inte de största kunskaperna i numismatik, men han hade ekonomiska resurser som användes till inköp, bl.a. från

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nålmärken

Öppetider
Vardagar 10.00 – 18.00
Lördagar 10.00 – 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

Wahlstedt men också från kammarherre Ossbahr, som hade en medaljsamling omfattande ca 2 500 nummer. Av andra samlingar som Pedersen förvärvade kan nämnas Jonas Bjurstedt, Filipstad, och den norske f.d. handelsresanden Emil Eriksen i Lysaker, vars samling var *fattig på rariteter* men fick på grund av sin vikt, 72 kg, kallas större. Vidare köpte firman in D. Holmbergs mynthandels lager efter det att denna rörelse upphörde i samband med ägaren Berta Holmbergs död år 1943.

Det otryckta manus om Erik XIV:s mynt, som Wahlstedt nämner i brevet ovan, omfattar sjuutton handskrivna sidor. Manuset är odaterat men lyckligtvis skrivet på pappersmakulatur, bl.a. från en teckningsanmälan i Bostadskreditkassans 3,6% obligationer av den 15 januari 1942 och ett brev från Aktiebolaget Gotlands Bank daterat den 4 augusti 1941. Att Wahlstedt använde sig av pappersmakulatur berodde självklart inte på ansträngd ekonomi eller brist på skrivpapper utan snarare på en viss sparsamhet eller snålhet som kan drabba äldre personer. Wahlstedt hade som bekant tidigare publicerat sig i ämnet genom uppsatsen "Sveriges mynthistoria under konung Erik XIV:s regeringstid", *NM* XX, 1913, sid. 64-86.

Axel Wahlstedt var en flitig givare av föremål till Kungl. Myntkabinetet under slutet av 1930-talet och början av 1940-talet. Det kunde röra sig om en medaljstamp (inv.nr 22 604), engelska maundy money (inv.nr 21 124) eller blandade mynt och medaljer (inv.nr 23 184).

Kungl. Myntkabinetet fick utmärkta kompletteringar genom en generös gåva som lämnades av doktorinnan Astrid Wahlstedt i mars 1944. Hon överlämnade då 270 medaljer (huvudsakligen skyttemedaljer) som saknades i statssamlingen.

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Olympiska föremål

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-411 08 07

Otryckta källor

Wahlstedt A, *Utkast till en inledning till beskrivning av Konung Erik XIV:s mynt*. Operulicrat och odaterat manus från omkring år 1942-1943. Privat ägo.

Brev från Axel Wahlstedt till Birger Nerman, Statens historiska museum, 25 september 1936, *Antikvarisk topografiska arkivet* (ATA), Stockholm.

Brev från Axel Wahlstedt till Nils Ludvig Rasmusson, Kungl. Myntkabinetet, 27 juni 1943.

P.M. skrivet av Nils Ludvig Rasmusson, Kungl. Myntkabinetet, om Axel Wahlstedts medaljsamling. Rasmusson förtecknar även de medaljer som KMK saknar.

Kungl. Myntkabinetet, Nyförvärv 1932-1975. Ämbetsarkiv D 1:3, ATA.

Tryckta källor och litteratur

Göteborgs Handelstidning, tidningsnotis den 30 juli 1946.

Högberg, Th.: *Svenska numismatiker under fyra seklar. En biografisk-bibliografisk handbok*. Göteborg 1961, s. 223-226.

Pedersen, J.: *Auktions- och lagerkataloger* utgivna år 1941 ff.

Se, veckotidningen, notis, nr 30, 25-31 juli 1946.

Svenska Numismatiska Föreningens auktionslista 23 och 24 november samt 7 december 1942.

Thordeman, B.: In Memoriam [Axel Wahlstedt, Ernst E. Areen, Berta Holmberg och Rosa Norström], *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1944 nr 10, s. 129-134.

Wiséhn, I.: Ordföranden i Svenska Numismatiska Föreningen 1873-1998, *SNT* 1998:7, s. 170-178. □

Auktioner

November

- 3-6 Frankfurt. Busso Peus Nachf.
- 8-10 Bussum. Laurens Schulman
- 11-12 Pavia. Numismatica Varesi
- 19 Ahlströms Myntauktioner AB, Stockholm
- 21 Ahlströms Myntauktioner AB, Stockholm
- 22-23 München. Numismatik Lanz
- 24-26 München. Gerhard Hirsch Nachf.
- 25 London. Spink & Son
- 27-28 Kalmar. Lars Tore Eriksson (AB Philea)

December

- 3 Bruxelles. Jean Elsen & ses Fils.
- 10-11 Leipzig, Leipziger Münzhandlung
- 14-16 Mannheim. KPM.

Den nya enkronan från 1942

Den nya enkronan med sänkt silverinnehåll präglades under Gustav V mellan 1942-1950. Foto KMK.

Fram till 1942 hade alla svenska enkronor varit präglade med ett silverinnehåll på 80%. Även under början av 1942 framställdes sådana mynt, men så kom en ny enkrona som också hade ett nytt utseende. Denna nya enkrona hade emellertid bara hälften så mycket silver som den gamla. Bakgrunden till sänkningen av silverhalten finner vi naturligtvis i det då pågående världskriget. Det var ett nödvändigt led i arbetet att få fram fler växelmynt. Myntets halt orsakades av den stora bristen på silver, vars värde stigit så mycket att det hade varit oansvarigt att låta silver ingå i mynten i samma utsträckning som tidigare. Enligt en lag, som trädde i kraft den 20 juli 1942, sänktes silvermängden till hälften. Det gamla myntet bestod som sagt till 80% av silver och till 20% av koppar. Den nya kronans sammansättning var däremot 40% silver, 50% koppar, 5% nickel och 5% zink. Vikten sänktes därmed från 7,5 till 7,0 g.

Till utseendet kan 1942 års enkrona betecknas som en syntes av riksdagsjubileets silverfemma och fransidan till 20-kronorsmyntet i guld. Gravör var fortfarande Erik Lindberg. Det nya myntet avvek ordentligt från alla tidigare enkronor. Detta hade man också eftersträvat. Mest för att göra det lättare att skilja de olika mynten från varandra vid indragningar.

1942 års enkrona var den 26:e växelmynttypen – de fem jubileumsmynten inräknade – som präglats sedan 1873 års myntsystem infördes. Det var också den fjärde varianten av enkronan under samma tid. Nya mynt hade dittills endast präglats vid regentskiften eller när krisförhållanden framtvingat en temporär försämring av myntkvaliteten.

forts. från föregående sida

Produktionen av enkronor låg på ca 50 000 mynt per dag. Detta var ett i och för sig imponerande antal, men inte särskilt överväldigande om man samtidigt tänker på att ca 50 miljoner äldre mynt av samma myntenhet fanns ute i cirkulation.

Proceduren från råämne till färdigt mynt var mycket lång och skedde under ständigt upprepad kontroll. Sedan de i myntet ingående metallerna vägts upp i rätta portioner blandades de i en högfrekvensugn för smältning, varefter massan göts till silvertenar i s.k. kokiller, ett speciellt slags gjutformar. Efter slipning grovvalsades tenen sex gånger och fínvalsades sju-åtta gånger innan den fick den rätta tjockleken, varefter myntämnen stansades ut i en maskin, som tillverkade 280 dylika i minuten.

Nästa procedur kallades lettring och innebar att myntets kanter höjdes något. Efter lettringen placerades myntämnena på en metallplatta och ställdes i ungefär en kvart i en ugn, varvid myntet fick en ytbeläggning av svart kopparoxid, som sedan "skurades" bort med utspädd svavelsyra tills finsilverlaget låg på ytan. Sedan var myntämnet äntligen moget för präglingen, som skedde i stora maskiner, vilka kunde spotta fram upp till 150 gångbara mynt per minut.

Men ännu var mynten inte riktigt färdiga att släppas ut. Ett par kontroll-åtgärder återstod, bland annat granskades de ett och ett och räknades för hand (!) innan de lades i påsar, vilka i sin tur plomberades.

Trots att silvernehållat halverats blev det ingen debatt i frågan och förtroendet för den svenska kronans värde var lika stort som tidigare. Styrka och säkerhet fanns där ändå, även om metallvärdet i enkronan inte var så imponerande.

IW

Kungl. Myntkabinettet har
fri entré från 1 oktober 2004
för att öka museets tillgänglighet
för allmänheten.

Mer om museet finns på hemsidan:
<http://www.myntkabinettet.se>

KUNGLIGA MYNTKABINETTET

Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6, Gamla Stan.

Tel: 08-519 553 04

Ko-miska kor och bättre vill-kor för barn

En tredimensionell målarduk

Sparbössor kan, som bekant, vara utformade på mångahanda sätt. Vanligast bland djursparbössorna är väl spargrisen, men det finns många andra djur som gjort karriär inom "yrket". Kor hör inte till de allra mest förekommande, men det finns några bra exempel. När Mjölkcen-tralen gjorde sin stora reklamkampanj 1946 föddes MC-kossan (numera Arla-kossan), en ko i trä med myntspringa på ryggen (mer om denna ko i en kommande artikel).

Denna sommar har Stockholm fått en invasion av kor. Korna ingår i en manifestation världen över som kallas "CowParade". Man vill väcka uppmärksamhet kring projektet genom att få olika sponsorer i marknads- och kulturlivet att köpa en ko och låta en konstnär dekorera och på så sätt stödja BRIS, d.v.s. Barnens Rätt i Samhället. När utställningen är slut föses kohjorden samman och projektet avslutas med en stor auktion, där kossorna auktioneras ut till högstbjudande. Behållningen går till BRIS verksamhet.

CowParade är världens största konsthändelse

CowParade har visats på många platser runt om i hela världen. Den har gått från Chicago och New York 1999 via Kansas, Houston och London till Harrisburg i Pennsylvania, Prag, Manchester och Stockholm i år. Överallt har korna tilldragit sig stor uppmärksamhet och auktionerna har dragit in stora belopp till välgörande ändamål, främst för barn. I Chicago insamlades 3.000.000 dollar för välgörenhet.

Idégivare till CowParade heter Peter Haning. Han säger: "Art is about breaking down barriers. It gets people to feel, to think, to react. So when you come across life-size cow sculptures... you can't help but stop and think about what it means..."

Medan korna är desamma förändras kornas dekorativa utseende i varje stad och i förhållande till kulturområdet. Koparaden är inte tänkt som en högklassig konstform utan ska vara lekfull och humoristisk. Men framförallt ska den vara tillgänglig för alla.

I varje ny stad har en nyttillverkad kohjord fösts in och man har valt ut konstnärer genom ett s.k. "Open Call for Artists". Koparaden har givit bå-

de etablerade och nyare konstnärer i respektive utställningsstad möjlighet att uttrycka sin konst. I Stockholm har ca sjuttio kor vandrat in i gallerior och ut på gator och torg. Fler än sextio konstnärer har skapat korna, som alla har fått en egen personlig design. Korna har tilldragit sig stor uppmärksamhet och varit till glädje för de allra flesta. Särskilt barnen som har klättrat och lekt kring dem.

Originalkorna fanns ursprungligen i tre modeller

Korna utformades av den schweiziske konstnären Pascal Knapp; en ligande, en gående och en betande ko. Han utformade ursprungligen kon för ett evenemang som gick av stapeln i Zürich, "Land Ahoy - Off to Zurich", 1998.

Det var Pascals pappa, konstnären Walter Knapp, som bad sonen utforma en kommodell i glasfiber för att skapa en unik tredimensionell målarduk. De tre modellerna av Pascal Knapp har spritt sig över världen och har använts av tusentals konstnärer. Kornas utformning har inget gemensamt med de skulpturer som Pascal Knapp annars skapar i granit och betong.

I Stockholm har vi en fjärde typmodell, en sittande ko à la tjuren Ferdinand.

Varför just en ko?

Liknande evenemang har funnits, man har använt sig av sjöjungfrur, grisar, änglar m.m., alla ägnade välgörenhet. Men tydligen inspirerar kon mer än någon annan form.

Associationer kring kor är ofta av positiv natur. Kon är vänlig, vimsig, förvirrad och sällan eller aldrig hotfull. Kon ger mjölk, och mjölk är basen i barndomens kost och i favoritgodis som glass.

Vad är BRIS?

BRIS är en ideell organisation, utan koppling till politiska eller religiösa förbund, som grundades 1971. Föreningen arbetar för barnens rätt i samhället, d.v.s. de vill, genom att föra barnens talan inför myndigheter, förhindra misshandel av kroppslig och psykisk natur. Man vill också påverka den allmänna opinionen. Sin upprinnelse har BRIS i ett mycket uppmärksammat fall med en treårig flicka som misshandlats till döds. Detta brott uppmärksammade allmänheten på barns utsatthet. BRIS verksamhet drivs med hjälp av medlemsavgifter, gåvor och frivilligt arbete.

BRIS Kassakossa – hålen på magen avslöjar penganivåns höjd.

BRIS Kassakossa – passerande lägger mynt i myntspringan.

COWSINO utanför Casino Cosmopol.
Se också omslagsbilden i färg.

Mu-ta med klöver ko-mpis vid
Katarina Bangata.

BRIS, Barnens Rätt I Samhället, hjälper barn vid t.ex. mobbing, sexualövergrepp, problem hemma, självmordstankar, misshandel och kulturkrockar. "Att stödja BRIS innebär att ta ett socialt humanitärt ansvar och vid ett samarbete dela och respektera BRIS grundläggande värderingar och följa BRIS policy för verksamheten."

Kassakossa

Mitt bland alla kor i koparaden i Gallerian i Stockholm fanns BRIS kassakossa. Här kunde givmilda och empatiskt inställda människor stoppa ner en slant i myntspringan uppe på kossans rygg. På kossans mage finns små fönster så att alla kan se hur pengarna inne i kossans mage ökar. Kassakossan är skapad av Maria Linnroos, Thomas Hamne, Forsman & Bodenfors. Sponsor för kossan var AMF Pension.

Andra kor med ekonomisk anknytning är *Mu-ta med klöver ko-mpis* placerad vid Katarina Bangata. Kon är skapad av Benny Ekman och sponsor var Bolaget. Även kon *Cowsino* utanför Casino Cosmopol, skapad av Robert Benson och sponsrad av Cosmopol, och *Queen of Nature*, skapad av Jeanette Karsten med sponsor Kaupthing Bank med placering i Kaupthing Bank, har tydlig ekonomisk anknytning.

Över femtio företag har varit delaktiga i CowParade i Stockholm, bl.a.

AMF pension som också har varit huvudvärd och bestämt att långsiktigt stödja BRIS, American Express, Eniro, AP Fastigheter, Svensk Mjölk, De Laval, Yasuragi och Kaupthing Bank.

Korna auktionerades vid Stockholms auktionsverk. Den dyraste kon blev "Gullan" som klubbades för 150.000 kronor. Sammanlagt fick BRIS in hela 1.780.000 kronor! Generalsekreteraren i BRIS, Göran Harnesk, sade att detta var den i särklass största enskilda insamlingskampanjen i BRIS historia.

Eva Wiséhn

Fotograf: Gabriel Hildebrand, KMK.

Strandbergs Mynt

& Aktiesamlaren AB

köper och säljer

Mynt, sedlar, ordnar, medaljer, aktiebrev
äldre handlingar m.m.
charta sigillata, fornsaker m.m.

Se vår hemsida

www.aktiesamlaren-bjb.se

Arsenalsgatan 6, Box 7377, 103 91 Stockholm
Tel: 08-611 01 10, Fax: 08-611 32 95

Köp dina julklappar
i Kungl.
Myntkabinettets
butik!

Hur fastställes i myntordningarna vikten av 1 daler silvermynt i plåtmynt?

Av Bertel Tingström †

Bertel Tingström (1912-2004) skrev manus till denna artikel i början av år 1997 men avsåg att göra en del korrigeringar innan publicering. Men detta blev aldrig av. Lars O. Lagerqvist har fullföljt manuset. Faktauppgifterna får dock stå för författaren.

De flesta samlare kan i någon numismatisk uppslagsbok ta reda på vikten av olika plåtmynt och vet att det finns åtta förordningar om vikt och valörer. Den första förordningen kom 1644 och avsåg endast myntning av 10-dalern. Den följdes sedan till 1715 av ytterligare sju. Endast vid ett tillfälle, 1666, höjdes utmyntningsgrunden. Vid alla övriga sänktes vikten per daler, olika mycket varje gång.

Författaren har alltid undrat över varifrån den precisa vikten kom. Det är endast vid ett tillfälle, 1709 års till 1715 års förordning, som ändringen förefaller avrundad. Sådana siffror som vikten av plåtmynt var ingenting som Rådet [1681-1718 "Kungliga rådet", 1719-1789 "Riksrådet"] kunde höfta. Det borde finnas sådant underlag att dels nivån var realistisk, dels det fanns en metod som medgav både översyn och kontroll. Min lösning presenteras härmed. Tabellen nedan ger förklaring till mycket, men läs den allteftersom den behandlas i texten. Den avser endast en enda enhet, 1 daler silvermynt (sm), men för alla åtta myntordningarna. Övriga valörer är alltid proportionella mot 1-dalern.

Idén till lösningen kom vid under-

Karl XII, Avesta, 1 daler sm 1715. Sven Svenssons samling.
Foto Nils Lagergren 1970.

sökningen av provmynten till den blivande 10-dalern. För denna tillverkades tre provmynt redan 1640. Det största provmyntet hade valören 1½ daler sm, vilken valör med kursen 48 öre per riksdaler skulle ge just denna nominal till plåtmyntet. De båda andra skulle lyda å 1 respektive ½ daler. De var runda och existerar ännu idag i Kungl. Myntkabinetets ägo.

Provmynten ledde inte till någon myntning. De var runda och ansågs bli för dyra i tillverkning. Nytt mynt blev i stället den rektangulära 10-

dalern, slagen 1644 i 26.539 exemplar och i endast 235 år 1645. Vikten blev mycket tyngre än provmyntens, nämligen 19,72 kg stycket. Det tyngsta av provmynten, det å 1½ daler = 1 riksdaler skulle ha vägt strax under 3 kg.

Här finns alltså en koppling mellan plåtmynt och riksdaler. Den senare finns med, tyst och stilla, i alla förordningarna t.o.m. 1715. Det finns två rörliga faktorer som direkt påverkar vikten med utgångspunkt att riksdalerns värde ligger fast. Faktorerna är den svenska dalerns kurs mot riksdalern, hittills endast mätt med markmynt i silver (4 mark = 1 svensk daler), samt (naturligtvis) kopparens pris i Stockholm. Nu när det skall myntas plåtmynt med i stämpeln angiven valör bindes dessa mynt mycket hårt till den svenska dalern.

Rådet förutsåg redan från början att just priset på koppar skulle kunna skapa oro för myntvärdet. Därför dekreterades redan i protokollen, som föregick beslutet om myntning, att plåtmynten skulle vara både mynt och vara. Det blev en vara om priset på koppar översteg valören. Plåten

1. Myntordning år	2. Vikten av 1 daler sm i plåtmynt, kg	3. Kursen daler / riksdaler / öre	4. Enligt kursen förhöjd vikt av 1 daler sm	5. Vikten i kolumn 4 i procent av ett skeppund å 136,024 kg	6. Kopparpriset per skeppund i Stockholm i riksdaler specie	7. Myntordningen mätt i riksdaler med hänsyn till vikten av 1 daler sm, internationell kurs och kopparpris
1644 26/1	1,972	48	2,958	2,175	46	1,0005
1649 19/4	1,812	48	2,718	1,998	50	0,9990
1660 7/3	1,617	48	2,426	1,784	56	0,7990
1660 17/11	1,510	48	2,265	1,665	60	0,9990
1666 27/10	1,579	52	2,565	1,886	53	0,9996
1674 20/2	1,360	52	2,210	1,625	61,5	0,9994
1709 3/12	1,134	64	2,268	1,667	60	1,0002
1715 17/5	0,756	80	1,890	1,339	72	1,0001

var alltså ett stycke metall med ett minimipris på. Detta framkommer i de olika resonemang som ibland förekommer i kungliga förordningar, senast i februari 1715, då rådet stod inför en kraftig sänkning av plåtarnas vikt.

Hade vår kurs gentemot riksdalern varit 32 öre år 1644 – och alltså = den svenska dalern – hade vårt plåtmynt måst väga 2,958 kg per daler. År 1604 hade vi en kort tid lika värde på vår daler som riksdalern, men värdet sjönk redan något år därefter. Så var kursen 1:2 år 1680 och 1:3 år 1719.

Det är genom att höja vikten enligt kursen och använda det gällande kopparpriset på denna vikt som vi når fram till riksdalern. Tabellen visar detaljerna i denna räkning. Låt oss följa den första raden. Kolumn 1 = datum för myntordning, 2 = vikten av en 1-dalerplåt, 3 = kursen, 4 = den enligt kursen förhöjda vikten, 5 = vikten i procent av ett skeppund, 6 = priset på ett skeppund i Stockholm. Den teoretiska vikten i % av ett skeppund multipliceras med kopparpriset och ger 1 riksdaler. Högsta fel i denna uträkning framgår av kolumn 7 avseende alla åtta myntordningarna och det är 1/1000 del av riksdalern.

Flertalet i tabellen använda värden finns i min bok *Avesta Myntmuseum* (Numismatiska Meddelanden XXXIX, 1995), sid. 103.

Slutsatser

Det torde vara bevis nog att dåtidens rådsmedlemmar använt utgångspunkten riksdaler och sedan "räknat baklänges" för att få den rätta vikten för en plåt och kontrollciffran så nära 1 som möjligt. Författaren vederligt finns det inte någon beskrivning av att rådsmedlemmarna tänkte i dessa banor, men det förefaller sannolikt. Här finns båda variablerna, kurs och pris, och mer behövs inte för att få rätt vikt för plåtmyntet. I den här beskrivna metoden har funnits möjligheter att realistiskt bedöma om den innevarande förordningens bestämmelser för vikten av en 1-daler ännu kan användas eller måste justeras. En viktig detalj är ju alltid att veta vilka faktorer som avgjorde vikten förra gången. Läsaren kan själv beräkna vilka följder som kunde uppstå för plåtmyntets vikt genom en godtycklig ändring av kurs eller pris.

Det är bara en faktor som inte omnämns här och det är myntningskostnaden. Den kan emellertid ingå i kalkylpriset och torde ha förändrats endast i ringa grad genom åren.

Viktändringarna

Studerar man den ovannämnda tabellen i Avesta Myntmuseum framgår att ändringen i utmyntningsgrund skett med udda tal. Detta kan vara ett indicium för att ändringen skett mycket noggrant. Det finns endast ett frågetecken, nämligen 1715, då av ett skeppund koppar skulle utmyntas 180 daler i stället för 120 daler. Läser man därtill korrespondensen mellan rådet i Stockholm och Karl XII i Stralsund kan kungens rätt snabba beslut om den femtioprocentiga ökningen av antalet daler på ett skeppund tolkas som en grov kalkyl. Den främsta motiveringen för ändring av plåtens vikt var att det under inga omständigheter skulle löna sig att exportera plåtarna, eftersom det orsakade penningbrist i riket. I tabellen skiljer värdet av riksdalern i kolumn 7 från siffran för 1715 med en tiotusendedel från myntordningen 1709. Det synes vara beviset på ett genomtänkt beslut.

Prispengar för erövrade fartyg – ett brittiskt exempel från 1700-talet

Säkert finns det många herrar som med nostalgi tänker tillbaka på härliga kvällar tillsammans med C. S. Foresters romanhjälte kapten Horatio Hornblower. I den serie av sjöhistoriska romaner där denna sjökaptan är huvudpersonen talas det mycket om prispengar i samband med att man lyckats erövra ett fientligt fartyg. Om fartyget kunde föras till en hemmahamn skedde en försäljning och pengarna gick till officerarna och manskapet.

Verkligheten skiljde sig inte mycket från romanen. Om man läser den engelska tidskriften *The Gentleman's Magazine*, som utkom regelbundet under många år under 1700-talet, får man då och då exempel på hur det kunde gå till när ett fientligt fartyg erövrats. År 1743 finns en beskrivning om sjökaptanen George Anson (1697-1762), senare amiral Lord Anson, som lyckats erövra en fantastisk last. Anson hade 1740 fått befälet över en skvadron på sex fartyg som skulle störa och förstöra spansk sjöfart, handel och besittningar. Ansons fartyg fick besättning som främst bestod av äldre soldater, som pensionerats och fått bostad i Chelsea Hospital. Bristen på erfarna sjömän var då så stor att inte ens pensionärerna fick vara i fred. Anson lovades 500

Myntordningen 1715 bibehölls ända till den genomgripande myntreformen per 1 januari 1777. Användningen av plåtmynt som betalningsmedel har varierat under olika perioder tiden 1644-1777 och skapat problem för både rikets ledning och den enskilde medborgaren. □

Numismatisk tidskrift på internet

www.numismatiskaforshningsgruppen.

su.se/myntstudier

All True-Blue
BRITISH HEARTS OF OAK
Who are able, and no doubt willing, to serve their Good
KING and COUNTRY
ON BOARD OF
His Majesty's SHIPS,
Are hereby invited to repair to the Roundabout
Tavern, near New Crane, Wapping, where they will find
Lieut. JAMES AYSOUGH,
Of the BELLONA,
Who will keep open his right Hon. General and Royal
Portsmouth Rendezvous,
For the Entertainment and Reception of such
Gallant S E A M E N
Who are ready to give us a taste of the Spirit now living at
Portsmouth, Plymouth, Chatham and Sheerness,
Under the COMMAND of
Vice-Admiral Geary, Rear-Admiral George Lord
Edgcumbe, and Commodore Hill; viz. The

Censur	74	Prince of Wales	74	Belliflora	60	Portland	54
St. Antonio	74	Defiance	74	Backingham	60	Minerva	74
Reliance	74	Terrace	74	Archon	ditto	Rainbow	44
Apex	74	Fame	—	Vermouth	—	Corona	38
Argonaut	74	Placid	74	Repsent	—	Mercury	40
Hero	74	Rustless	ditto	Print	64	Gardian	40
Comwall	ditto	Allison	—	Alouatta	—	King's Fisher	16

With a Number of Frigates and Sloops at the above Ports.
Last Account will be sent to the Hon. Board with any of the said Ships in particular, or
any other Ships in general, to the Hon. Board, at the Office of the Secretary, at the
Admiralty, on Monday, the 10th of the Month of February, next, 1743, at six of the clock.
All Ships will receive their Provisions, Stores, and Gunpowder, at the Roundabout Tavern, near
New Crane, Wapping, and also their Officers, and other Gentlemen, at the Roundabout Tavern,
near New Crane, Wapping, at six of the clock, on Monday, the 10th of the Month of February,
next, 1743, at six of the clock.
Given at the Admiralty, the 10th of the Month of February, 1743.
JAMES AYSOUGH,
Lieut. of the BELLONA.
G O D S A V E T H E K I N G .
Printed by R. HILTON, at WELLCLOSE-SQUARE.

Chelsea Pensioners (många var 60 år eller äldre), men endast 259 anlände till skeppen. De övriga lyckades desertera på vägen till Portsmouth. Inte en enda av pensionärerna återvände hem! De som deserterat vågade inte, och de som följde med på resan stupade eller avled på grund av umbäranden.

Ansons skvadron hade stora framgångar, men fem av sex fartyg förlorades. Endast flaggskeppet *Centurion*, med sina 550 män och 64

kanoner, fanns kvar när man den 20 juni 1743 kom i kontakt med "Manilaskppet" *Nuestra Señora de Cebadonga*. Striden varade under en timme och tjugo minuter. Anson lyckades ta fartyget tämligen intakt, och det var tur eftersom lasten bestod av stora mängder med silver. Ansons kap var enormt! Skatten bestod av 1.313.843 åttarealmynt och 35.682 uns obearbetat silver. Den gången (1743) beräknades allt silver vara värt ca £400.000. Även fartyget i sig inbringade pengar. Dessutom hade

Ansons skvadron förstört spanska värden för ca £600.000.

Som ledare för skvadronen fick Anson personligen £64.000 vid hemkomsten 1744. Därefter delades prispengarna ut i en fallande skala. Vanliga sjömän fick £485 var, vilket den gången var tillräckligt för att t.ex. öppna ett eget litet värdshus på landet.

Hela lasten fördes till London och 32 hästdragna vagnar med bytet paraderades genom Londons gator. Kort därefter började staden sväm-

mas över av spanska mynt. Anson förblev rik resten av livet.

IW

Litteratur

Gardiner, J. (red.): *The History Today Who's Who in British History*. London 2000.

Pack, S. W. C.: *Admiral Lord Anson. The Story of Anson's Voyage and Naval Events of His Day*. London 1960.

Pickard, L.: *Dr Johnson's London. Life in London 1740-1770*. London 2000.

Bilder hämtade ur C. S. Forester: *The Hornblower Companion*. London 1964.

Inbjudan till järnhertigens begravning

Det finns många äldre tryck som till utseendet anknyter till sedlarnas utförande. Här presenteras ett sådant tryck som är drygt 150 år gammalt. Det rör sig om ett inbjudningskort till hertigen av Wellingtons begravning – en av de stora begivenheterna i London under 1800-talet.

Den gamle härföraren och statsmannen hade verkligen haft en fantastisk karriär. Från början hette han Arthur Wellesley (1769-1852). Sitt rykte som fältherre fick han på Pyreneiska halvön, där han från 1808 ledde försvaret mot fransmännen och bland annat vann segrarna vid Vittoria och Talavera. År 1815 vann han – som överbefälhavare för de allierades arméer – den avgörande segern vid Waterloo. Senare blev han Storbritanniens premiärminister. Han var emellertid mindre lyckad i denna roll och kom aldrig riktigt att förstå fineserna i det politiska arbetet.

Wellington avled lugnt i Walmer Castle, Kent, den 14 september 1852. Han låg på lit de parade fram till 10 november. Då fördes kistan till London. Återigen låg kroppen på lit de parade – denna gång i Chelsea Hospital. Under fem dagar passerades kistan av 200 000 personer. Själva begravningen den 18 november var en av de största spektaklen i Londons historia och mer än 1 ½ miljoner människor kantade processionsvägen från Hästgardets kaserner och fram till St. Paul's Cathedral.

De som fick närvara vid begravnings-

Inbjudningskort till hertigen av Wellingtons begravning 18 november 1852. Kortet har en rikt dekorerad klassisk ram. Till utseendet liknar det en sedel eller en papperspollett. Tryckt på endast en sida. Mätten är 182x117 mm. Privat ägo.

Foto: Gabriel Hildebrand, KMK.

ningsakten i katedralen hade fått en särskild inbjudan. Den har fått en klassisk utformning som väl passade till den högtidliga begravningen. Innanför en meanderslinga, som bildar en ram, finns en tryckt text: *Funeral of the Late / Field Marshal The Duke of Wellington, K. G. / Admit Mr Anderson [namnet skrivet för hand] / to St. Paul's Cathedral / Norfolk, / Earl Marshal*. Den tryckta texten är krönt med en hertigkrona. Dessutom har man överst på inbjudan skrivit för hand: *South Transept Upper Gallery*

/ nov 18th 1852. Dessa sistnämnda rader gav innehavaren upplysning om var han skulle få sitta. Längst till vänster står det skrivet *F 13* med kraftig blåckskrift. Detta var troligen den kod som användes av funktionärerna inne i katedralen för att snabbt kunna föra in gästerna till deras platser. Inbjudan har dessutom försetts med en vitstämpel med hertigen av Norfolks vapensköld samt texten: *The Earl Marshal of England*. Därmed blev biljetten officiellt godkänd.

Ian Wiséhn

Tillståndsmärke för sångare vid invigningen av Karl XII:s staty 1868

Under 1800-talet invigdes en lång rad statyer runt om i landet, t.ex. Gustav II Adolf-statyn i Göteborg 1854 och Engelbrektstatyn i Örebro 1865. Ofta fanns det nationella politiska intressen bakom monumeten. Det var då som Sveriges nationella identitet konstruerades i det förflutna. I SNT 2003:7 kan man läsa om ett inträdeskort till invigningen av Karl XII:s staty 1868. Föreliggande artikel gäller samma tema men behandlar ett tillståndsmärke för sångare.

Den 30 november 1868 var en dag fylld av offentliga yttringar, fackeltåg, minnesfester, sånger, teaterpjäs, avtäckning av statyn och dramatik. Mycket skulle ske, men man slås idag av den korta planeringstiden. Så sent som den 26 november 1868 uppvaktade Karl XII-kommittén det svenska kungahuset med en anhållan om "att de måtte med sin närvaro hedra den högtidliga aftäckningen af konung Carl XII:s staty nästkommande måndag". Man får antaga att detta bara var en formell uppvaktning och att en informell kontakt tagits långt tidigare.

Aftonbladet annonserade den 23 november om biljetter till läktaren. Biljetterna gick att köpa för 5 riksdaler riksmünt i Cigarboden i hörnet av Gustav Adolfs torg och Regeringsgatan.

I Kungl. Myntkabinettets samlingar finns ett oansenligt minne från festligheterna 1868. Det rör sig om ett runt pappmärke som mäter 54 mm i diameter. Märket har mörkblå färg. Mot denna bakgrundsfärg finns en ring som omfattar Karl XII:s krönte monogram, liggande över en lagerkrans – allt i guld. Märkets baksida är helt i mörkblått och saknar tryck. Överst på märket sitter två fästade tygband i de svenska färgerna blått och gult.

På märkets baksida har någon skrivit ordet "Sångare" med bläck. En annan handstil i blyertis berättar att märket tillhört en viss Johan Gabriel Hall och att han burit den "vid aftäckningen af Carl XII:s minnestod".

Ordet "Sångare" var troligen skrivet på märket redan när det utdelades. Märket hade sannolikt en dubbel funktion. Dels var det säkert festligt och effektfullt att alla sångare hade likadana märken fastsatta på rocksla-

Tillståndsmärke av papp från invigningen av Karl XII:s staty 1868. På baksidan står utskrivet "Sångare". Troligen var det så att samtliga 700 sångare hade detta märke väl synligt på rockslaget. Skannat.

get, dels var det ett bra sätt för arrangörerna och vakterna att kunna se vilka som hörde ihop med kören. Det blev en form av kontrollmärke som visade att bäraren hade rätt att befinna sig innanför avspärningarna.

Hur många märken tillverkades? Denna fråga går nog inte att utreda idag. Troligen fanns det flera grupper som hade likartade märken, inte bara sångarna. Den stora manskören bestod av inte mindre än 700 sångare!

Samtidigt som kungligheterna förflyttade sig till sina platser, spelade musikkärorna en festmarsch efter vars slut kören framförde "Ur svenska hjärtans djup". Därefter talade Karl XII-kommitténs ordförande, arméofficeren och ämbetsmannen friherre Jacob Wilhelm Sprengtporten (1794-1875). Enligt *Aftonbladet* den 28 november 1868 var Sprengtporten "den ende nu lefvande, som i andra led härstammar från en Carolin". Sprengtporten bad kungen att avtäckta statyn. Karl XV besvarade talet med några väl valda ord om Karl XII och befälde att stoden skulle avtäckas. Sedan föll täckelset, fanorna sänktes som en hyllning, trupperna gjorde honnör, fyra fanfarer spelades och kanonskott hördes från Skeppsholmen. Ännu en gång trädde kören in i sång. De sjöng Carl Vilhelm Strandbergs festkantat "Hjältar som bedjen". Sångkören framförde första och sista versen. Sången följdes av hurrarop varpå kungen med uppvaktning förflyttade sig ner till trottoaren vid Strömmen, mitt framför statyn, där defileringen ägde rum. Den inleddes av kadettkå-

ren och avslutades med Stockholms frivilliga skarpskyttekår. Hela invigningen tog inte mycket mer än en timme.

Märket av papp är kanske inte så dyrbart. Främst får man kanske se det som något efemärt. Men i sitt sammanhang utgör det ändå en kulturhistorisk rest från festligheterna på 150-årsdagen av Karl XII:s död.

IW

Källor och litteratur

Hallström, P.: *Carl Vilhelm August Strandberg (Talis Qualis)*: En lefnadsteckning. Stockholm 1915.

Holm, N. F.: *Poltavaminnet och tillkomsten av Carl XII:s staty. Karolinska förbundets årsbok 1977*.

Jonsson, L.: *Ljusets riddarvakt: 1800-talets studentsång utövad som offentlig samhällskonst*. Stockholm 1990.

Järbe, B.: *Stockholms statyer*. Stockholm 1997.

Järbe, B.: *Krigens och hjältarnas Stockholm – i skulpturer och minnesstenar*. Stockholm 1998.

[Osign.] Carl XII-festen. *Aftonbladet* 28 november 1868.

[Osign.] *Ordning vid aftäckningen af Carl den tolfdes minnestod. Måndagen den 30 November 1868*. Stockholm 1868 (detta tryck mångfaldigades separat på P. A. Norstedt & Söners tryckeri).

Pettersson, D.: *Kungsträdgården som förlustelseplats*. SNT 2004:4 s. 21.

Rodell, M.: *Att gjuta en nation. Statyinvigningar och nationsformering i Sverige vid 1800-talets mitt*. Stockholm 2001.

Wiséhn, I.: *Inträdeskort till invigningen av Karl XII:s staty 1868*. SNT 2003:7 s. 159.

Försäljning av gamla mynt under 1830- och 1840-talen – kortfattade anteckningar

Under första hälften av 1800-talet fanns det ingen mynhandlning i Sverige. Den som önskade köpa eller sälja numismatiska föremål sökte sig till de auktioner som avhölls i städerna eller så letade de efter myntannonser i tidningarna. Det var ofta handlanden i helt andra fack, t.ex. bokhandlare, som köpte och sålde mynt, medaljer och polletter.

Nedan ges flera exempel på annonser som infördes i dagstidningarna i Stockholm 1839-1848.

1839

Mynt. Äldre Svenska, af Silfver och Koppar, äfvensom Medaljer, säljas styckevis uti Antiquariska Bok- och Konsthandeln, Stora Nygatan, N:o 20.

Gamla Svenska Silfvermynt ifrån 1400-talet till år 1767. Medaljer, de äldsta Kopparmynten, m.m., säljas styckevis i Hr Backlins Hatstofferebod vid Gust. Ad. Torg. Äfven finnes en svit Silfver-Riksdalrar, K. Gustaf Wasas till och med Gustaf III:s, samt en superiör Wiener-Flöjt i foderal, för mycket billigt, jemte Myntböcker.

Medaljer, m.m. försäljas dagligen kl. 9 f.m. – 4 e.m. till betydligt nedsatte priser uti Huset N:o 14 i Enkehusgränden, 3:ne tr. upp, till höger inne på gården.

Guld- och Silfverarbeten m.m., slutförsäljning till inköpspris: I anseende till min ålder ämnar jag upphöra med yrket; derför slutförsäljes hela mitt varulager och allt hvad till prydnad varit inom min Guld- och

Silfverbod, belägen vid Jerntorget, huset N:o 83, följande i korthet omnämnde pjeser: Ett inredt Glasskåp med en väl sorterad Snäcksamling med Mineralier, Petrifikater, Medaljer, äfven aftenn och gips, samt gammalt Mynt... Priset är bestämdt på hvarje pjes. Äfven boden med dess innanrede kan genast 1840 få öfvertagas.

J. Lindbergh

1840

Mynt och Medaljer. En större samling Svenska af Guld och Silfver, deribland de flesta Regenters Riksdalrar, säljas styckevis i Tobaksboden vid Köpmangatan.

Svenska Mynt, i Snusboden vid Drottninggatan, N:o 35.

1845

För Herrar Myntsamlare: En större samling Svenska och Utländska MYNT och MEDALJER, som säljas styckevis, hvaribland finnas de flesta Konungars Riksdalrar, till mycket billiga priser, i f.d. Herrborts Kryddbod vid Köpmangatan.

SPECIE-RIKSDALRAR af Sigismund, Carl den IX:de, Gustaf II Adolf, Christina, Carl den XII:te m.fl., finnas till salu på Strindbergs Kontor vid Stadsmedjegatan.

1848

SVENSKA DUCATER till lägre pris än Bankens. Underrättelse fås i Handlanden Hennigs bod, N:o 34 vid Regeringsgatan.

Gammalt Guld och Ducater köpes för högre pris än Banken, eller för dess högsta värde och tages i utbyte mot moderna Jouvells-, Guld- och Silfver-arbeten vid Fredsgatan N:o 13, hos Christian Hammer.

IW

Mynt- och antikhandlare vid slutet av 1800-talet

Renodlade mynhandlare etablerade sig förhållandevis sent i Sverige. Harald Selling, Daniel Holmberg, Henryk Bukowski, Matssons Antikhandel, A. G. Hagander och Alexander Åhman är kända exempel på mynhandlare under 1800-talets andra hälft.

I Göteborg inledde Harald W. Selling sin verksamhet med utsändandet av en lagerkatalog i juli 1867. I Stockholm följde Daniel Holmberg hans exempel genom etablerandet av en mynhandlning med adress Götgatan 59. Holmberg arrangerade sin första auktion i Stockholm den 22/2 1879, samma år som han inträdde som medlem i Svenska Numismatiska Föreningen. Dessförinnan hade Holmberg varit verksam som boktryckare i Landskrona; i den första auktionskatalogen anges mycket riktigt denna sydliga stad som tryckort.

Medan den holmbergiska firman kom att få en kontinuitet och till och med drivas vidare av en andra generation, fann den rastlöse Selling uppenbarligen ingen lycka i mynhandlaryrket. I sin sista tryckta katalog nr 43, 1886, meddelade han: "Emedan jag nu kommer att afresa till Amerika, för att der bosätta mig, afslutas med detta nummer serien af mina salukataloger öfver mynt och medaljer." Västkusten stod återigen utan en mynhandlare.

Under myntsamlarens ungdomsår var det emellertid guldsmeder och kopparslagare som stod för den huvudsakliga tillförseln av mer eller mindre rara mynt och medaljer. I Sverige var nämligen myntauktioner sällsynt förekommande före 1830-talet och storsamlare fick ofta gå så

Serien om den gamle gnidaren **Gnidén** var en dansk skämtserie för dagspressen som skapades 1942 av Kaj Engholm (1906-1988). Engholm tecknade serien efter manus av Jens Brandt, med undantag för de allra första stripparna. Seriens humor byggde på Frede Gnidéns nitiska sparsamhet. På danska heter serien **Frede Fedtas**.

långt som till den hamburgska auktionsmarknaden för att kunna berika sina kollektioner med sällsyntheter.

En av de ivrigaste samlarna kring sekelskiftet 1800, vinhandlaren Daniel Georg Nescher, (1753-1827), har efterlämnat anteckningar från sina resor runt landet. Av dessa får man intrycket av att Nescher regelmässigt uppsökte de lokala guldsmederna på varje ort han besökte, ibland även kopparslagarna. På sin 50-årsdag, den 16/7 1803, gjorde han ett riktigt "kap" hos en guldsmed i Nyköping. Där fick han köpa "en rar, okänd och förut obeskrifven Carl IX:s guldklipping av 1599" (SM 3). Även om myntet inte längre kan betecknas såsom unikt, så tillhör det fortfarande den svenska numismatikens stora rariteter. Fem dagar senare anlände han till Borås, där han hos en annan guldsmed hade turen att överkomma "den rara Ulricæ Eleonora den äldres begravningskastpenning, varå ordet Regis är utelämnat". Stampen till denna skall ha förstörts på Karl XI:s befallning, "så att endast några få exemplar härav, såsom en stor raritet, uti en del myntkabinetter kunna framvisas", antecknade Nescher belåtet.

Det sakta ökande intresset för mynt- och medaljsamlandet föranledde även vissa antikhandlare att införliva numismatiska föremål med sina sortiment. Vi skall här beröra några som uttryckligen kallade sig för "mynt- och antikhandlare".

En särställning därvidlag intog Henryk Bukowski, som invandrat från Polen på 1860-talet. Han hade vittomspännande kulturhistoriska intressen och besatt en stor arbetskapacitet. År 1870 etablerade han sin *Konst-, Mynt-, Antiquitets- och Kommissions-handel* i Stockholm med adress Jakobs Torg nr 3. Auktionsverksamheten kom dock att bli dominerande inom firman. Redan år 1882 flyttade den till Arsenalsgatan 2 D, där en lång rad betydande myntauktioner kom att gå av stapeln under de följande decennierna. Då litteraturen kring Bukowski är förhållandevis rik, hänvisas den intresserade till den för ytterligare upplysningar.

Matssons Antikhandel på Beridarebangatan 23 B i Stockholm etablerades år 1880 (en av dessa adresser som försvann under rivningsseriet på 1950- och 60-talen; f.ö. grannfastighet med det Klemmingska familjehuset, nr 21). Till hans sortiment hörde även mynt och medaljer. "Bland hr Matssons samlingar inrymmas flera dyrbarare rariteter, och många af hufvudstadens finaste

hem prydas af föremål inköpta hos denna firma, som nästan alltid har något sällsynt att erbjuda sina stamkunder", heter det i en reklamtext för firman år 1886. Det framhölls att herr Matsson "genom sina resor i landsorten i och för uppköp, och genom besök vid auktioner" var i tillfälle att utän mellanhänder bevaka sina intressen och göra "de fördelaktigaste inköp, hvarigenom försäljningspriserna kunna betydligt modereras".

Matsson tillhörde dem som under Konst- och industriutställningen 1897 ställde ut på området "Gamla Stockholm", varför han torde ha varit verksam åtminstone fram till sekelskiftet. Till Begivenheterna i "Gamla Stockholm", som var en uppmärksam och populär rekonstruktion av ett antal historiska byggnader, hörde myntmästarens hus. Det var i själva verket en trogen kopia av Märten Skinnarens hus i Vadstena, som i detta sammanhang förvandlats till mynthus. Där fanns enligt en dåtida handledning till utställningen "diverse mynt och medaljer" att beskåda eller köpa. Det är troligt att Matsson stod för dessa.

Något senare har uppenbarligen Anders Gustaf Hagander (1853-1919) etablerat sin *Mynt- och antikvitets-handel* i Stockholm. Han var i vart fall verksam år 1888, då Nordiska museet köpte en del gamla handlingar av honom. Till hans kunder hörde familjen Bonde på Ericsberg; i vad mån handeln med dem även omfattade numismatiska föremål är dock okänt. År 1900 var Haganders firma belägen på Adolf Fredriks kyrkogata 9 B. *Se annonsen här intill.*

I Göteborg var, sedan Sellings avflyttning, en Alexander Åhman länge den ende som hade ett utbud av mynt. Han kallade sin firma *Antiquitets-, mynt- och konsthandel*, och inledde den "helt anspråkslöst" år 1877

Önskas köpa.

Gamla Mynt

af alla slag och dito Antikviteter uppköpas konstant i A. G. Haganders Mynt- och Antikvitets-handel, Adolf Fredriks Kyrkogata 9 B. OBS Spärrvagnen passerar förbi. Allm. Tel. 11206.

Lofstedts bod, Tel. 906, Niterens-g 42, köper bättre Herr-Kläder.

på Drottninggatan 46. I sina minnesanteckningar (ATA) omtalar myntsamlaren Lorentz Andersson (1849-1920) Åhmans verksamhet med karakteristiken att då mynthandeln "endast var en bisak, kom han aldrig att blifva någon myntkännare i verklig mening". Andersson uttalar sig även kritiskt om lagrets kvalitet men erkänner samtidigt att Åhman några gånger förskaffade honom "rätt goda mynt". Vid ett tillfälle sattes Anderssons tålamod på "ett mycket hårdt prof" av Åhman. Det dröjde nämligen flera veckor innan några åtråvärda kopparmynt, som tillhört en major von Braun i Ystad, prissattes, antagligen för att Åhman under tiden utbjöd dem åt andra samlare till högstbjudande. Andersson påstår att han hört av samlarkollegor att Åhman, "då han ansett sig hafva gjort en god affär, utstötte en del ljud, som påminde om en hästs gnäggning". När denne, uppenbarligen inte alldeles sympatiska antik- och mynthandlare, upphörde med sin verksamhet är oklart.

Ovanstående anteckningar gör inte anspråk på någon fullständighet. Avsikten har tvärtom varit att peka på en dåligt dokumenterad del av mynthandeln och dess aktörer. Förhoppningsvis kan SNT:s läsare bidra med ytterligare upplysningar i ämnet.

Bengt Hemmingsson

Litteratur

Adolf Lorentz Anderssons minnesanteckningar i Antikvarisk – topografiska arkivet, Stockholm.

Ahnfelt, A.: *Sveriges firmor och män inom handel, industri och konst* etc. (Uppsala 1886) s. 166 (betr. A. Matsson) s. 194 (betr. A. Åhman).

Bromée, B.: *Handskriftssamlarna och de svenska arkiven 1700-1850* (Acta bibliothecae regiae Stockholmensis XXIX, 1977) s. 407 (betr. A.G. Hagander)

Högberg, Th.: *Svenska numismatiker under fyra sekler* (Göteborg 1961).

Schiller, H.: *I kalesch genom Sverige: resminnen för 100 år sedan* (Sthlm 1931); Innehåller bl.a. Neschers anteckningar.

MUNTHANDEL G. HENZEN

~ Ancient Coins ~
~ Medieval Coins ~
~ Modern Coins ~

free pricelists on request!

Postbus 42
NL-3958 ZT Amerongen
Tel. 0031-343-430564
Fax 0031-343-430542
e-mail: henzen.coins@wolmail.nl

Öppet hus i Tumba bruk

Den 15 maj 2004 visades kända och okända byggnader i Statens Fastighetsverks regi, s.k. Hemliga rum. I Tumba bruk hade man öppet hus och riksbankschefen Lars Heikensten passade på att i en särskild ceremoni berätta om Kungl. Myntkabinettets övertagande av museiverksamheten, Tumba bruksmuseum. Här är hans tal.

Mina damer och herrar!

Det här är en historisk dag för oss i Riksbanken. Vi ska idag överlämna ansvaret för bruksområdet i Tumba till Statens fastighetsverk. Avsikten är att fastighetsverket framöver ska förvalta området så att dess karaktär av gammalt svenskt brukssamhälle bevaras. Samtidigt har vi satt av pengar för att Kungl. Myntkabinettet ska kunna driva ett museum, där såväl Riksbankens som sedel- och mynthanteringen historia åskådliggörs och visas upp.

Riksbanken är världens äldsta centralbank. Sedan 1668 har vi verkat. Under 1600-talet användes i huvudsak kopparmynt, som ofta var ganska otympliga. Men i ökad utsträckning övergick banken till mer lätthanterliga betalningsmedel, till tryckta sedlar av olika slag. Nu fick banken dock ett nytt problem. Förfälskningar blev allt vanligare trots att det på själva sedeln klart uttalades vad som gällde: "Den som denne sedel efterapar skal varda hängd." I andra länder hade man försökt motverka de tilltagande förfälskningarna genom att ta fram särskilda pappersorter just för sedlar.

Det är här Tumba bruks historia tar sin början. Bankens fullmäktige insåg att något måste göras. Existerande pappersbruk i Stockholms omgivning inventerades. Samtliga befanns för små, dåliga eller illa placerade. En av hattpartiets ledande män, kanslirådet Edvard Carleson, kom då med ett erbjudande. Riksbankens Ständers Bank – som Riksbanken då hette – kunde få köpa delar av hans skattehemman Tumba, som låg mellan Uttran och Tullingesjön i Botkyrka socken.

I Tumba fanns förutsättningar för ett bruk; strömt vatten som varken frös till is på vintern eller torkade på sommaren. Precis de förutsättningar som lade grunden för så många andra bruk i Sverige vid den här tiden och senare under 1800-talet. Carleson hade själv utnyttjat detta genom att bl.a. bygga ett par mjölkvarnar på platsen. Läget i övrigt var också per-

Lars Heikensten under Öppet hus-dagen i Tumba bruk den 15 maj 2004.
Foto Hadi Lofti.

fekt, på lagom avstånd från Stockholm, men tillräckligt långt bort för att inte locka alltför många nyfikna. Avståndet i restid var betydligt större då än idag. Från centralen i Stockholm tar det idag 25 minuter. Då handlade det om fem timmar.

Ärendet var angeläget. Det välsignades snabbt av kung Adolf Fredrik, och själva arbetet påbörjades omgående 1755, även om själva beslutet togs av riksdagen först 1776. Att utveckla ett bra papper visade sig dock inte så lätt, och först efter en hel del svårigheter kom tillverkningen igång på senhösten 1758, ledd av en holländsk mästare Erasmus Mulder. Verksamheten fortsatte sedan att utvecklas snabbt, präglad av både de holländska entreprenörerna och svensk byråkratisk ordning och reda.

Så här skulle jag kunna fortsätta ett bra tag och berätta brukets historia. Men det ska jag inte göra. I stället ska jag gör ett stort hopp fram till slutet av 1990-talet – vår egen tid. Det blev då alltmer uppenbart för oss i Riksbanken att vi inte skulle kunna fortsätta att själva driva Tumba bruk, Till detta fanns det många skäl. Riksbanken är ingen naturlig ägare av en alltmer komplicerad industriell verksamhet. Under ett antal år hade verksamheten här ute haft problem och inte heller genererat tillräckliga vinster. Konkurrenten hade härdat internationellt, och det blev allt svårare för Tumba att sälja tillräckliga volymer utomlands. Samtidigt utvecklades tekniken snabbt. Då som nu var förfälskningarna ett problem och det gällde att komma i åtnjutande av bästa möjliga teknik. Det var dyrt. Till detta kom att Riksbanken behövde kraftsamla inom de områden

som var viktigast. Att säkra det fasta penningvärdet – i praktiken låg inflation – och att främja ett säkert och stabilt penningvärde.

Under ett antal år prövade vi olika lösningar. Vår önskan var hela tiden att hitta en stark industriell köpare, som kunde säkra fortsatt drift i Tumba. Efter en lång och komplicerad process kröntes detta med framgång. I slutet av förra året tog Crane & Co. Inc. – ett amerikanskt familjeägt företag, som i mer än 100 år producerat pappret till dollarsedlarna – slutligt över ägandet av sedeltillverkningen i Tumba bruk. Crane ville slå sig in på världsmarknaden med Tumba som bas. Och efter vad vi nu förstår utvecklas bruket väl. Exporten ökar och produktionsbeläggningen är bra. Det är vi glada över, och det motsvarar de ambitioner och förhoppningar vi haft.

Mitt i den här processen – för tre-fyra år sedan – var jag här tillsammans med en av mina kollegor, Lars Nyberg, som då hade ansvaret för att driva förändringarna här ute. Det var en fin vårdag, precis som denna. Vi gick runt i området, besökte paviljongen och det lilla museet. Under den här vandringen talade vi om vad som borde göras för att säkra att den fina miljön och historien här ute bevarades. Vi var eniga om att det var ett ansvar Riksbanken borde ta. Det var viktigt att sedel- och myntproduktionens historia säkrades. Men Tumba erbjuder också en möjlighet för framtida generationer att bekanta sig med den svenska industrialismens historia. Här finns ett helt litet brukssamhälle, nära Stockholm – som är likt så många andra brukssamhällen i vårt avlånga land. Vi såg

framför oss hur skolklasser och andra skulle kunna komma hit ut för att fördjupa sin bild av varför Sverige är vad det är idag. Och upptäcka de så uppenbara parallellerna mellan dagens utveckling och den som ligger bakom oss.

Det var inte svårt att övertala våra kollegor i Riksbankens ledning om detta. Tvärtom. Och därmed inleddes arbetet med att finna formerna också för detta parallellt till försäljningen av bruket fortskred. Snart landade vi i lösningen att Statens Fastighetsverk skulle ta över ansvaret för att driva området och Kungl. Myntkabinettet för museet. Vi har lagt en grundplåt till en stiftelse som finansierar museet och även betalat Fastighetsverket för att de skall komma igång. Våra stora samlingar är nu i Kungl. Myntkabinettets händer.

Många har bidragit i den här processen. Låt mig tacka ett par medarbetare i Riksbanken, Björn Hasselgren och Kersti Eriksen och min kollega Irma Rosenberg, som alla med stort engagemang drivit detta. Låt mig också tacka våra samarbetspartners Fastighetsverket och Kungl. Myntkabinettet, med Ian Wiséhn i spetsen, för ett gott samarbete under den här processen.

Vemodigt är det för oss i Riksbanken att nu lämna Tumba, lagom till att bruket fyller 250 år. Men vi gör det i den trygga förvisningen att de som nu tagit över komma att axla ansvaret väl.

Lars Heikensten

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(*uppge samlarområde*)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel och fax 046-14 43 69
e-post: siv-gunnar@swipnet.se

Stiftelsen Musikkulturens Främjandes samlingar visas tisdagar och torsdagar kl. 11.00 och 12.00 eller för grupper annan tid efter överenskommelse.

Tel.: 08-661 71 71
E-post smf@nydahllcoll.se
Hemsida: www.nydahllcoll.se

Från vinhandel till förnäm musiksamling

Stiftelsen Musikkulturens Främjandes museum ligger vid Riddargatan 35-37 på Östermalm i Stockholm. I en källarlokal överraskas man av de tidstroga 1800-talssalonger de lyckats återskapa, med tillhörande möbler, tavlor och musikinstrument som permanent utställning. De över 550 instrumenten kommer från skilda länder och epoker liksom tavlorna, skulpturerna och medaljerna med musik som gemensamt motiv. Mindre instrument visas i montrar medan de större står fritt i rummen. Bland de mindre instrumenten kan nämnas en fin samling fickfioler, *pochetter*, som användes av danslärare på 1600- och 1700-talen, ett slags dåtida "minidisk". Bland stiftelsens dyrgripar finns en cembalo byggd av Johannes Couchet i Antwerpen omkring år 1680. Här finns även mekaniska instrument såsom flöjter och pianolor.

Samlingarna på Riddargatan omfattar även omkring 2.000 kompositioner, de flesta i autograf, av många betydande tonsättare, som t.ex. Beethoven, Chopin, Donizetti, Mozart, Rossini, Schubert och Schumann, drygt 6.000 originalbrev och dokument, samt ett bibliotek av musiklitteratur och tryckta noter. Dessa gör stiftelsen (The Nydahl Collection) känd i musikforskarkretsar över hela världen.

I museets aula, som rymmer ett åttiotal sittplatser, håller man då och då konsert. Vid tillfälliga utställningar kan man presentera t.ex. manuskript eller annat med anknytning till någon kompositörs jubileum. Museet drivs helt med stiftelsemedel, och för att säkra en längre tids ekonomi nödgades man förra året sälja ett Beethoven-manuskript för den granna summan av drygt 13 miljoner kronor.

Samlaren Rudolf Nydahl

Sjöofficeren och sedermera kaptenen vid kustartilleriet Rudolf Nydahl (1882-1973), var den som byggde upp denna samling med anknytning till musiken. Han ägde, som man kan förstå, ett starkt intresse för musik och gjorde talrika resor på kontinenten vid vilka han förvärvade musikinstrument, manuskript och andra musikalien. Hans samlariver resulterade i denna stiftelse för att på så sätt också göra sina samlingar tillgängliga för allmänhet och forskare.

Under 1920- och 1930-talen hade man även musikundervisning. Rudolf Nydahl är författare till en läro-

bok med titeln *Musikens allmänna grundbegrepp*, som utkom 1938. Den franska musiken och kulturen var dock hans största intresse. För sina insatser inom detta område erhöll han franska Hederslegionen.

Grundplåten till uppbyggandet av musiksamlingen fick han genom den vinhandel som han ärvde vid sin moders död 1916. Han drev denna några år fram till 1920 då all detaljhandel med alkohol skulle övergå i statlig ägo. Pengarna från försäljningen investerade han i bl.a. bostadsfastigheter.

K. A. Nydahl & Co, Vin- & Spirituosaaffär låg från 1880 på Norrlandsgatan 36 men flyttade 1885 till Stureplan 2. Ett år senare övertogs firman av Axel Nydahls änka, Jenny Nydahl, som alltså var mor till Rudolf. Vid 1887 års Stockholmsutställning fick firman medalj för sin fina punsch. Dess arkiv samt en interiör finns på Vin- och Sprithistoriska museet. Polletter därifrån finns i Kungl. Myntkabinettet.

Rudolf Nydahl glömde aldrig statens tvångsinlösen av vinhandeln som hans föräldrar startat. Han fann den oriktig, och hans önskan var att de musiksamlingar han ansträngt sig för att bygga upp inte på några villkor skulle uppgå i någon statlig samling. Detta berättade intendent Göran Grahn, som visade oss i Musikmuseets vänner de mycket sevärda utställningarna.

MGL

Källor

Kilström, A. & Nydahl, R.: Stiftelsen Musikkulturens Främjande. Utan tryckår.
Wiséhn, E. & Wiséhn, I.: Vinhandelspolletter från Stockholm. 2. *SNT* 1997:2 s. 42-48.

Den irrationella och börsen

Flickan tar upp en väl använd torgmadams-börs ur den eleganta handväskan. Kavaljeren vid hennes sida bleknar. – Vem hade väl kunnat tro ... Ja, se fruntimmer lär man sig aldrig begripa. Den robusta damen med gåvnliga skor och båda fötterna stadigt på jorden letar efter guldportmonnän med fransar i shoppingväskan. Skolflickan tigger sig till farfars slitna men rymliga börs. Den bär städiga byglar och skinnen har blivit perfekt skamfilat med åren. Raggarbruden sliter fram en högst elegant blåpaljetterad penningpung ur skinnkavajens djupaste inandömen.

Kort sagt – vi annars så logiska kvinnor är totalt irrationella, när det gäller portmonnäer. Plötsligt stämmer inga teorier längre. Ladyn förvarar inte alls sina kontanter ladylikt, fru Rationell stoppar ned slantarna i något för vardagsbruk hopplöst opraktiskt, fröken Tuff förfaller åt det mest inkonsekventa sätt åt romantik, dröm om glitter och flärd.

Bara en sak kan vi med bestämdhet hävda: Det finns massor av ”penningförvarare” att välja bland. Fälskt och äkta, stort och litet, fult och vackert, mjukt och hårt. Röd ”krokodil” – eller vit – med tre plastpåsar för idolporträtt och separat sedelfack. Inte vackert men pråligt. Samma oäkta ”djur” återfinns som material i kombinerad börs-plånbok. Extra tillbehör: Kam, nagelfil, penna, anteckningsblock, kalender, fotoram, adresskort.

Monnibox heter något som i reklamen kallas praktiskt. Med praktiskt menas att man kan pilla ned flera enkronor, tjugofemöringar, tioöringar, ettöringar i separata hål. Lika stor nytta sägs man ha av en grön, gul, blå eller röd liten tunna för 10-

”Torgbörs” eller ”smålandspluska”.
KMK. Foto Jan Eve Olsson.

och 25-öringar. Den som från början vill uppfostra sina barn i dålig smak ger telningen en grisportmonnä. Givetvis är den skrikande skär. Dessutom bär det stackars djuret röd plastlackhatt.

Låt oss tala om något roligare. Något festligare. För i galaväskan passar de här: Flätat, fyrkantigt ”guldfodral”, diskret prytt med turkos. Lysande grön paljettpåse med sirlig bäge. Antikbehandlad, fransförsedd silverbörs.

Leve torgbörsen till vardags! Plats för checkhäfte, ”grus”, tygprover, legitimationskort, obetalda räkningar, kvitton på betalda, sedlar för den som då har några kvar ... 13:50 i lågprisvaruhus. En god investering – varar livet ut. (Men ni som bär den måste försöka komma över att vännerna säger: Det ser bonnigt ut. De är bara avundsjuka!)

Närmast outslitlig är också klackportmonnän, men inte rymmer det många kronor. Ej heller har den samma charmfullt oromantiska air omkring sig som sin större kollega.

Till torgbörsens lov ...

skulle man kunna säga, skrev signaturen Ginger* för fyrtio år sedan, ett kåseri om kvinnors användning av och förhållande till olika slag av börsar och portmonnäer på 1960-talet.

Vidstående av mig något redigerade kåseri, kallat ”Den irrationella och börsen”, publicerades i Svenska Dagbladet den 23 november 1964. ”Torgmadamsbörs” eller ”torgbörs” kallar hon den smålandsbörs som det fortfarande idag säljs mycket av. Denna läderbörs – också benämnd smålandspluska och marknadspluska – är en portmonnä som började tillverkas i Småland redan under 1800-talet. För Gingers del var den praktisk, man kunde ha såväl ”grus” som sedlar, checkhäfte och annat i den. Den var också outslitlig, oromantisk och oumbärlig. Vad mer kan man begära? Och endast 13:50 kostade den, då.

MGL

* I Pressarkivets pseudonym- och signaturregister finns inte signaturen GINGER medtagen.

Romantik, ja. Man visste förvisso vad det var på 1600-1700-talen. Känslorna omfattade även börsen. De skiraste, mångfärgade blommotiv på silverbotten, kavaljerer på knä framför kortskravslockiga skönheter, juvelprydda sammetspåsar, pärlöversållade med små säckar. Där ligger vi hopplöst i lä vid nutidens irrationella ”börskvinnor”.

GINGER

HB MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96

Box 19507

S-104 32 Stockholm 19

T - Rådmanngatan (uppgång Handelshögskolan)

+ fax 08-673 34 23

Svenska och utländska mynt, sedlar och ordnar,
militaria och nålmärken, medaljer

Öppet: vard. 11-17, fred. 11-15, lörd. 11-14

MYNTKROGEN

Julbord 495 kr

SNF-medlemmar 15% rabatt! (minst 20 personer)

Slottsbacken 6

Tel. 08-10 45 90 – Fax 08-22 43 90

MYNTMÄSSA

den 20 november

09.00 - 15.30

Elva mynthandlare från hela Sverige finns denna dag på
KUNGL. MYNTKABINETTET • SLOTSBACKEN 6, STOCKHOLM

Fri entré!

Specialpris på fatöl med smörgås utlovas av MYNTKROGEN!

Arrangörer: Sveriges Mynthandlares Förening / Svenska Numismatiska Föreningen

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan 1973 etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige.

Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

B. Ahlström Mynthandel AB

Rådmansgatan 21
Box 26033, 100 41 STOCKHOLM
Tel. 08-10 10 10, Fax 08-678 77 77

Antikboden

Kyrkogatan 2, 222 22 LUND
Tel. 046-12 99 00

Karlskrona Mynthandel

Hantverkaregatan 11, 371 35 KARLSKRONA
Tel. 0455-813 73

Kronans Mynt

Västra Hamngatan 6, 411 17 GÖTEBORG
Tel. 031-13 55 81

Rune Larssons Mynthandel

Stora Brogatan 14, Box 98, 503 06 BORÅS
Tel. 033-41 03 15

Lunds Mynthandel

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel./fax 046-14 43 69

AB Malmö Mynthandel & Vykortsantikvariat

Sven Gunnar Sandberg
Kalendegatan 9, 211 35 MALMÖ
Tel. 040-611 65 44

J. Melin Mynt

Koltrastvägen 23, 370 24 NÄTTRABY
Tel. 0455-155 99

Myntinvest Corona

Östra Storgatan 20, 611 34 NYKÖPING
Tel./fax 0155-28 63 25

Mynt & Medaljer

Sveavägen 96
Box 195 07, 104 32 STOCKHOLM
Tel./fax 08-673 34 23

Myntsamlarnas Postorder

Hyhult 6, 340 10 LIDHULT
Tel. 035-801 04, Mobil 070-536 05 38

Ulf Nordlinds Mynthandel AB

Karlavägen 46
Box 5132, 102 43 STOCKHOLM
Tel. 08-662 62 61, Fax 08-661 62 13

Norrtälje Mynt AB

Nils Ferlins gränd 1
Box 4, 761 21 NORRTÄLJE
Tel. 0176-168 26, Fax 0176-168 56

Pecunia HB

Farinvägen 8, 245 33 STAFFANSTORP
Tel. 046-25 21 19

J. Pedersen Mynthandel

Norra Strandgatan 30
Box 1320, 251 13 HELSINGBORG
Tel./fax 042-12 25 28

J. Pedersen Mynthandel

Skolgatan 24, 503 33 BORÅS
Tel. 033-41 24 96, Fax 033-41 87 55

Selins Mynthandel

Regeringsgatan 6, 103 27 STOCKHOLM
Tel. 08-411 50 81, Fax 08-411 52 23

Strandbergs Mynthandel

Arsenalsgatan 6
Box 7377, 103 91 STOCKHOLM
Tel. 08-611 01 10, Fax 08-611 32 95

Tamco Numismatics

Box 6235, 102 35 STOCKHOLM
Tel./fax 08-650 0342

Ticalen Mynthandel

Stureplatsen 3, 411 39 GÖTEBORG
Tel./fax 031-20 81 11

J. Walldén Mynthandel AB

Nybrogatan 36
Box 5381, 102 49 STOCKHOLM
Tel. 08-662 50 60, 070-607 65 34

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42, 111 20 STOCKHOLM
Tel. 08-411 08 07, Fax 08-21 21 96

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 19 507, 104 32 Stockholm, Tel. 08-673 34 23, Fax 08-673 34 23

RON DUTTON

Från Landskap
till Månskap

18 SEPTEMBER 2004 - 9 JANUARI 2005

KUNGL. MYNTKABINETTET
Sveriges Ekonomiska Museum

Slottsbacken 6, Tel. 5195 5304 www.myntkabinettet.se